

Redaktors
Gints Jēgermanis

Atbildīgais izdevējs
Atis Lejiņš

Rakstu sērijā "Pasaules politikas aktualitātes" tiek aplūkoti aktuāli starptautiskās politikas, ekonomikas, un drošības jautājumi.

Grāmatiņas ir iespējams iegādāties grāmatu veikalos, izdevniecībā "Izglītība", kā arī Latvijas Ārpolitikas institūtā.

Latvijas Ārpolitikas institūts ir privāta, bezpeļņas iestāde, kuras mērķis ir veicināt tautā interesi un vairot zināšanas ārpolitikas un drošības jautājumos.

Institūtam nav savas noteiktas nostājas attiecīgajos jautājumos, par rakstu saturu ir atbildīgi to autori.

Andris Ozoliņš

Eiropas Kopiena - Latvijas vārti uz Eiropu?

Latvijas Ārpolitikas institūts
sadarbībā ar izdevniecību "Izglītība"
Rīga
1992

LĀI Latvijas Ārpolitikas institūts
Latvian Institute of International Affairs
Brīvības 32, LV-1716, Rīga, Latvija; Tālr./Fax: 282297

Cienījamais lasītāj!

Jūsu rokās ir pirmā LĀI izdotā publikācija "Eiropas Kopiena - Latvijas vārti uz Eiropu?" Ļoti ceram, ka Jums tā patiks un palīdzēs labāk izprast sarežģītos politiskos procesus Eiropā, no kuriem ir atkarīgs arī Latvijas liktenis.

Latvijas Ārpolitikas institūts - neatkarīga iestāde, kas dibināta š.g. 20. maijā ar zināmu Zviedrijas finansiālu atbalstu - atrodas Rīgā, LU Vēstures un filozofijas fakultātē, 3. stāvā, kur ir arī tā specializētā bibliotēka.

Laipni lūdzam Jūs apmeklēt bibliotēku, kur iespējams lasīt ārzemju laikrakstus un žurnālus, kā arī aicinām uz LĀI rīkotajiem bezmaksas priekšlasījumiem par starptautiskajiem notikumiem un Baltijas drošības jautājumiem!

Tas jau arī ir mūsu uzdevums - piedāvāt informāciju, kas Jums palīdzētu izprast patreizējos krīzes apstākļus.

Tāpēc arī turpmāk ceram uz jūsu atbalstu!

Atis Lejiņš
Direktors

SATURS

IEVADS	5
I EIROPAS KOPIENAS IZVEIDOŠANĀS	
Situācija pēckara Eiropā	6
Eiropas Ogļu un tērauda kopienas izveidošanās	8
Pārnacionālisms un <i>dirīžisms</i>	11
No Eiropas Ogļu un tērauda kopienas līdz Eiropas Ekonomiskajai kopienai	12
Eiropas Kopienas satversme	16
II EIROPAS KOPIENAS PALIELINĀŠANĀS	19
III EIROPAS KOPIENAS INSTITŪCIJAS	
Komisija	23
Ministru padome	24
Eiropas Parlaments	27
Tiesa	29
EK valstu vadītāju Eiropas Padome	30
IV EIROPAS KOPIENA ASTONDESMITAJOS UN DEVIŅDESMITAJOS GADOS	
Kopīgais tirgus. 1992. gada programma	31
No Kopīgā tirgus uz Eiropas Savienību? Māstrihtas līgums	35
Notikumu attīstība pēc Māstrihtas	37
V EIROPAS KOPIENAS ATTIECĪBAS AR CITĀM EIROPAS VALSTĪM	
EK un EFTA	42
EK un Centrālaustumeiropas valstis	46
EK un Latvija	49
Literatūra	52
Hronoloģija	53

Eiropas Kopienas dalībvalstis

IEVADS

- Dibinātājvalstis (1951 — EOTK, 1958 — EEK un Eiratoms)
- Pirmā palielināšanās (1973)
- Otrā palielināšanās (1981)
- Trešā palielināšanās (1986)

Eiropas Kopiena (EK) tās vairāk nekā 40 pastāvēšanas gados izveidojusies par vienu no ietekmīgākajiem pasaules politiskajiem un ekonomiskajiem spēkiem. Sajā organizācijā apvienojusās divpadsmit Rietumeiropas valstis (aptuveni 345 miljoni iedzīvotāju). EK ar 22% no pasaules importa un 21% no pasaules eksporta kopapjoma (neskaitot EK dalībvalstu savstarpējo tirdzniecību) ir pasaulē lielākais tirdzniecības bloks. EK attīstības dinamika liecina, ka laika posmā līdz 20. gs. beigām tā kļūs par nozīmīgāko pasaules finansu varu. Tā kā ir mainījusies Eiropas drošības situācija, strauji pieaugusi EK iekšpolitikas un ārpolitikas nozīme kontinenta jaunās drošības sistēmas izveidē.

Formāli vēl arvien pastāv trīs kopienas. 1951. gadā izveidojās Eiropas Ogļu un tērauda kopiena, bet 1957. gadā - Eiropas Atomenerģijas kopiena un Eiropas Ekonomiskā kopiena. Visās trijās ir vienas un tās pašas divpadsmit dalībvalstis, un kopš 1965. gada, kad tika apvienotas triju kopienu institūcijas, Eiropas integrācijai veltītajā literatūrā pieņemts apzīmējums "Eiropas Kopiena".

Latvija 1992. gada maijā parakstīja ar EK līgumu par tirdzniecību un sadarbību. Latvijas Ārlietu ministrijas izstrādātajā ārpolitikas koncepcijā izteikta nepieciešamība "...nekavējoties .. uzsākt sarunas par asociatīvā locekļa statusa piešķiršanu Latvijai " Eiropas Kopienā. Sociālo un tirgus pētījumu centra "Latvijas fakti" veiktajā aptaujā 79% iedzīvotāju pozitīvi novērtē iespējamo Latvijas līgumu ar EK, vienlaikus 73% aptaujāto atzīst, ka ir nepietiekami un pat slikti informēti par šo organizāciju.

Šī darba mērķis ir kaut nedaudz mazināt šo informācijas vakuumu. Tai pašā laikā autors cer, ka šis būs tikai viens no pirmajiem darbiem par Eiropas Kopieniem, kam sekos daudz plašāki pētījumi,

kas veltīti Rietumeiropas politiskās un ekonomiskās integrācijas problemātikai, kā arī EK nozaru politikas analīzei - enerģētikai un lauksaimniecībai, ārpolitikai un drošības politikai, finansēm, fiskālajiem jautājumiem u.c.

Darba pirmajā nodaļā aplūkota triju kopienu izveidošanās vēsture, to dibinātāju mērķi un nolūki, kā arī to realizācija. Otrā nodaļā veltīta ekonomiskajiem un politiskajiem faktoriem, kas noteica EK dalībvalstu divkāršošanās. Trešajā nodaļā apskatītas EK institūcijas - to uzbūve, funkcijas un loma organizācijā. Ceturtajā nodaļā aprakstīta viena no dinamiskākajām fāzēm EK attīstībā, kas saistīta ar Kopīgā tirgus programmas realizāciju un pretrunīgo Māstrihtas līgumu ar tā mērķi izveidot ekonomisku, finansu un politisku savienību. Pēdējā, piektā nodaļā veltīta EK attiecībām ar vairākām EFTA valstīm, kuras iesniegušas pieteikumus par dalībvalsts statusa iegūšanu organizācijā: trijām Centrālaustumeiropas valstīm, kas 1991. gadā parakstīja asociācijas līgumus ar kopienas; un Latviju, kas, kā jau minēts, noslēgusi ar EK līgumu par tirdzniecību un sadarbību.

I EIROPAS KOPIENAS IZVEIDOŠANĀS

Situācija pēckara Eiropā

Otrais pasaules karš iezīmē pagrieziena punktu Rietumeiropas valstu savstarpējo attiecību sistēmā. Relatīvi īsā laika periodā izveidojās cieša starpvalstu sadarbība, kas nebija pat iedomājama pirmskara Eiropā. To noteica vairāku politisku un ekonomisku faktoru mijiedarbība, kas kopumā izveidoja bāzi Rietumeiropas integrācijai, kuras spilgtākais rezultāts ir Eiropas Kopiena.

1. Kara rezultātā Eiropas politiskā karte bija kardināli mainījusies. Kā Vācija, tā visa Eiropa sadalījās divās daļās, un robežšķirtni

starp tām Lielbritānijas premjerministrs Vinstons Čērčils nosauca par "dzelzs priekškaru". Sai situācijā Rietumvalstis vienoja nepieciešamība nepieļaut komunisma izplatīšanos. Pēc tam kad 1947. gadā Grieķijā komunisti mēģināja izdarīt valsts apvērsumu, ASV prezidents Harijs S. Trumens izvirzīja koncepciju, kura pazīstama kā Trumena doktrīna. Tā garantēja politisku atbalstu "brīvām tautām, kuras cīnās pret mēģinājumiem tās pakļaut ar bruņota mazākuma vai ārēja spiediena palīdzību". 1948. gadā šis atbalsts konkretizējās Marsala plāna formā, kas ļāva pēckara Eiropai saņemt ekonomisko palīdzību. 1949. gadā tika izveidots NATO bloks un 10 Eiropas valstis ieguva militāras garantijas savai drošībai.

2. Pasaules karš padziļināja izpratni par to, ka nesamierināms nacionālisms neizbēgami radīs jaunus karus Eiropas un pasaules valstu starpā. Dilemmas "kooperācija vai konfrontācija" aktualitāte lika meklēt Rietumeiropas valstīm ceļus uz sadarbību. Viens no uzskatāmākajiem šo centienu rezultātiem - Eiropas Padome *Council of Europe*, kuru 1949. gada martā nodibināja 10 valstis.

3. Trīs reizes septiņdesmit gados un divreiz 20. gadsimtā Vācija bija okupējusi lielu daļu Eiropas. Saprotams, ka Eiropas politiķi ar bazām domāja par Vācijas tālāko attīstību un jaunu tās iespējamo agresiju. No otras puses, galvenos draudus Eiropas drošībai Rietumi saskatīja Padomju Savienībā. Tādēļ bija svarīgi mobilizēt arī Vācijas resursus Rietumeiropas aizsardzībai un drošībai. Vēlēšanās "europeizēt" jeb "civilizēt" Vāciju un iegūt uzticamu sabiedroto veicināja Rietumeiropas valstu sadarbību ar Vāciju par spīti šo zemju tautu svaigajām atmiņām par kara zaudējumiem.

4. Līdz ar izmaiņām pēckara Eiropā pasaules politikā sāka dominēt ASV un PSRS, turpretī atsevišķu Rietumeiropas valstu nozīme starptautiskajā arēnā stipri samazinājās. Liela daļa Eiropas politiķu uzskatīja, ka vienīgā iespēja mainīt šo situāciju ir vienoties par kopīgām interesēm un pārstāvēt tās starptautiskajā politikā kā vienotam veselumam. Īpaši saistoša un nozīmīga šī iespēja bija un

ir Eiropas mazajām valstīm.

5. Karš atstāja postošu ietekmi uz Eiropas ekonomiku. Inflācijas pārvarēšana, maksājumu deficīta problēma, visas ekonomikas atveseļošana bija vienlīdz aktuāla lielākajai daļai Rietumeiropas valstu. Sai situācijā ASV, pragmatisku apsvērumu vadītas, piešķīra Eiropai ekonomisku palīdzību jau pieminētā Marsala plāna ietvaros. Palīdzība tika sniegta ar noteikumu, ka saņēmējvalstīm jāatrod ceļi ekonomiskai sadarbībai. Bija nepieciešams izveidot organizāciju, kas koordinētu palīdzības saņemšanu, veicinātu kopīgas nozaru politikas izstrādi un realizāciju un atvieglotu tirdzniecību starp valstīm. 1948. gadā sešpadsmit valstis (Austrija, Beļģija, Dānija, Francija, Grieķija, Islande, Itālija, Īrija, Lielbritānija, Luksemburga, Nīderlande, Norvēģija, Portugāle, Sveice, Turcija un Zviedrija) izveidoja Eiropas Ekonomiskās kooperācijas organizāciju, kas, kaut arī neattaisnoja savu radītāju grandiozos plānus, tomēr daudz paveica Eiropas ekonomikas atveseļošanā un it īpaši tirdzniecības veicināšanā starp dalībvalstīm. 1960. gadā uz šīs organizācijas bāzes izveidojās Eiropas Ekonomiskās kooperācijas un sadarbības organizācija *Organization for Economic Cooperation and Development*.

Eiropas Ogļu un tērauda kopienas izveidošanās

Līdz ar Eiropas Ekonomiskās kooperācijas organizācijas, Eiropas Padomes un NATO izveidošanos Rietumvalstīs pakāpeniski sāka praktiski risināt tā laika asākās problēmas - ekonomiskās palīdzības koordinēšanu un ekonomikas atveseļošanu, demokrātijas nostiprināšanu, aizsardzības un drošības jautājumus. Tomēr drīz vien aizvien uzskatāmāks kļuva fakts, ka esotās sadarbības līmenis politisku un jo īpaši ekonomisku problēmu risināšanai ir nepietiekams.

Par savdabīgu tālākas attīstības katalizatoru kļuva jautājums par

Vācijas lomu nākotnes Eiropā un franko-ģermāņu attiecībām. Pirmajos pēckara gados Francija aktīvi pretojās amerikāņu un britu plāniem par Vācijas rehabilitāciju, jo baidījās, ka ekonomiski atspirgusi Vācija drīz vien atsāks ekonomiski, politiski un militāri dominēt Eiropā, kā tas jau bija noticis laika posmā starp diviem pasaules kariem. Tādēļ Francija nodibināja kontroli pār Sāras reģionu un kavēja Vāciju uzsākt Rūras baseina rekonstrukciju, tādējādi atņemot Vācijai tās industriālo bāzi un mazinot tās spēju no jauna atgūt militāro spēku. Taču ASV un Lielbritānija iebilda pret šādu politiku kā pret tuvredzīgu un bīstamu. Abu šo valstu un Vācijas spiediena ietekmē Francijai nācās meklēt citādu problēmas risinājumu.

1950. gadā Francijas ārlietu ministrs Roberts Šūmans izvirzīja plānu, kas kļuva par pamatu Eiropas Ogļu un tērauda kopienas izveidei. Šī plāna būtība bija Francijas un Vācijas ogļu un tērauda rūpniecības apvienošana, pakļaujot to kopīgam varas orgānam *High Authority*, un ogļu un tērauda kopienas izveidošana, kurā varētu iestāties jebkura Eiropas valsts. No Francijas viedokļa plāna pamatmērķis bija ne tikai atcelt Vāciju saistošos vienpusējos ierobežojumus, ļaujot atveseļot tās smago rūpniecību, bet reizē politiski un ekonomiski "saistīt" Vāciju kopīgā Eiropas valstu organizācijā.

1951. gada 18. aprīlī sešas valstis - Beļģija, Francija, Itālija, Luksemburga, Nīderlande un Vācija - parakstīja Parīzes līgumu, ar kuru nodibināja Eiropas Ogļu un tērauda kopienu (EOTK). Līgums stājās spēkā 1952. gada jūlijā. Tādējādi tika izveidots kopējs tirgus tā laika industriālajai sabiedrībai vissvarīgāko izejvielu jomā. Kopiena regulēja ražošanas apjomus (50. gadu sākumā tirgū bija tērauda pārprodukcija un ogļu deficīts), nodrošināja dalībvalstu regulāru apgādi, veicināja ražošanas modernizāciju un paplašināšanu.

Visas sešas valstis vienoja kopīgus ekonomiskus mērķus, taču katrai no tām bija arī individuālas cerības un nolūki.

Itālijai, kurā 20 gadus pie varas atradās fašisti un kura bija zaudējusi karu, Eiropas integrācija sniedza iespēju "sākt no jauna" un būt līdzvērtīgam, cienījamam partnerim. Otrkārt, 1947. gadā Itālijas kompartija atstāja valdību, un valstij draudēja komunistisks apvērsums. Citu Rietumvalstu vadītāju antikomunisms Itālijas valdošajai Kristīgi Demokrātiskajai partijai lika saskatīt tajās sabiedrotos un pastiprināti meklēt sadarbības iespējas.

Beniluksa valstīm kara pieredze vēl reizi lika apzināties to vājumu naidīgu lielāko kaimiņu priekšā, tādēļ tās centās nodibināt labas kaimiņattiecības ar Vāciju un Franciju un veidot sadarbības gaisotni reģiona valstu starpā. Otrkārt, vienotā starpvalstu sistēmā šīs valstis cerēja iegūt daudzkārt lielāku ietekmi uz saviem kaimiņiem, nekā tas bija attiecībās "viens pret vienu". Treškārt, Beniluksa valstu ekonomiskā sadarbība pirmskara posmā bija jau devusi pozitīvus rezultātus un tādēļ pati integrācijas ideja tām psiholoģiski bija pieņemamāka nekā lielai daļai citu Eiropas valstu.

Rietumvācijas vadītājiem Eiropas integrācija bija tas ceļš, kuru viņi bija izvēlējušies, lai atjaunotu Vācijas ekonomiku un atgūtu reālu suverenitāti, neradot bažas un neizsaucot pretestību no kaimiņvalstu puses. Otrkārt, tieši Vācija visvairāk bija pakļauta Austrumu draudiem. Gādājot par savu drošību, Vācijai bija jāmeklē sabiedrotie Rietumeiropā un Amerikā. Treškārt, industriālās Vācijas ekonomika bija orientēta uz eksportu, un Eiropas integrācija ar tās jau sākotnējai stadijai raksturīgo tirdzniecības barjeru samazināšanu (it īpaši Eiropas Ekonomiskās kopienas ietvaros) radīja jaunus tirgus vācu precēm. Rezultātā 50. gados Vācijas ekonomiskā attīstība bija visstraujākā Eiropā.

Pārnacionālisms un dirižisms

Lai gan plāns EOTK izveidei pazīstams kā Sūmana plāns, jo viņš bija šī projekta politiskais advokāts, taču patiesais tā autors bija Francijas Ekonomikas plānošanas komisijas vadītājs Žans Monē. Komisijas uzdevums bija franču ekonomikas rekonstrukcija un modernizācija. Strādājot pie šī uzdevuma, Monē pakāpeniski nonāca pie pārliecības, ka ir nepieciešams izveidot plašu un dinamisku kopīgo tirgu, kas paātrinātu kā Francijas, tā arī citu valstu ekonomisko attīstību. Taču Monē bija plānotājs, kurš apšaubīja brīvā tirgus efektivitāti. Viņa mērķis bija radīt ekonomisku kopienu, kas vienota varas orgāna vadībā izstrādātu ekonomiskās attīstības plānus kopienas dalībvalstīm un ar direktīvu starpniecību vadītu šo plānu realizāciju galvenajās ekonomikas nozarēs. Šī sistēma pazīstama kā *dirižisms* jeb *indikativā plānošana*. Otra Monē plāna iezīme bija tā pārnacionālisms *supranationalism*. Augstākais varas orgāns bija iecerēts kā institūcija, kurš būtu neatkarīgs no dalībvalstu valdībām un tiesīgs dot tām saistošus norādījumus ogļu un tērauda ražošanas jomā, bet ar laiku arī citās ekonomikas nozarēs. Taču Monē plāns netika realizēts.

Visstiprākā opozīcija pārnacionālismam un *dirižismam* nāca no Vācijas industriālajām aprindām un Kristīgo demokrātu valdības, kas vadījās pēc ekonomiskās filozofijas, kuras pamatā ir brīvā tirgus vērtības. Vācijas pozīciju šajā jautājumā atbalstīja arī Beniluksa valstis, pēc kuru ierosinājuma tika izveidota jauna pārvaldes institūcija - Ministru padome, kura reprezentēja dalībvalstis. Tā sastāvēja no sešiem nacionālo valdību ministriem, pa vienam no katras dalībvalsts, un nepieļāva *High Authority* raksturīgo pārnacionālo tendencu dominēšanu Eiropas Ogļu un tērauda kopienā. Turklāt trīs Beniluksa valstis līdz ar šīs institūcijas izveidi mazināja pārmērīgo franko-ģermāņu ietekmi kopienā, jo to ministri veidoja pusi no Ministru padomes sastāva.

Tomēr EOTK *High Authority* bija relatīvi neatkarīga no Ministru

padomes, tādēļ par *dirīzisma* tendencēm nobažījušos valstu valdības rūpējās par to, lai to pārstāvji šajā institūcijā būtu pārliecināti tirgus ekonomikas piekritēji. Monē, kļuvis par pirmo institūcijas prezidentu, konstatēja, ka viņš vada cilvēkus, kuru uzskati par *High Authority* lomu nepavisam nesaskan ar viņa uzskatiem.

High Authority darbojās ļoti uzmanīgi un piesardzīgi, visu laiku atskatoties uz Ministru padomi. Galvenokārt tā veltīja uzmanību ogļu, tērauda un dzelzsrūdas brīvā tirgus izveidei, mazāk produkcijas apjomu kontrolei, un pastāvēšanas laikā neizstrādāja nevienu detalizētu ekonomisko plānu. *Dirīzisma* koncepcija līdz ar to bija pārvarēta un ne reizi nav aktualizējusies visā EK tālākās attīstības vēsturē. Turpretī diskusija starp pārnacionālisma piekritējiem un pretiniekiem dažādās modifikācijās palikusi aktuāla vēl līdz šim laikam.

No Eiropas Ogļu un tērauda kopienas līdz Eiropas Ekonomiskajai kopienai

Piecdesmito gadu sākumā Rietumu un Austrumu attiecību saasināšanās un Korejas kara sākums Rietumvalstīm vēl reizi lika pievērst pastiprinātu uzmanību to drošības un aizsardzības spēju nostiprināšanai. Viens no svarīgākajiem uzdevumiem bija Vācijas integrācija (tā nebija NATO dalībvalsts) Rietumu aliansē. Tomēr doma par Vācijas atkalapbruņošanu bija grūti pieņemama daudzām Eiropas valstīm, it īpaši Francijai. Savukārt Vācija, kaut arī tā vēlējās atjaunot savu armiju, bažījās, ka tās kontrole pār bruņotajiem spēkiem tiks pārlieku ierobežota.

Francija kārtējo reizi uzņēmās iniciatīvu - tās premjerministrs Renē Plevēns ierosināja izveidot kopējus Eiropas aizsardzības spēkus,

kurus kontrolētu un pārvaldītu dalībvalstu izveidota Aizsardzības komisija un Ministru padome. Tādējādi Plevēns cerēja nodrošināt kontroli pār Vācijas atkalapbruņošanu tai pieņemamā veidā. 1952. gadā sešas EOTK valstis parakstīja Eiropas Aizsardzības kopienas izveidošanas līgumu, kurš nekad tā arī nestājās spēkā. Francijas Nacionālā asambleja 1954. gadā nobalsoja pret līguma ratifikāciju. Francija tomēr nespēja pārvarēt bažas par iespējamo Vācijas atkalapbruņošanu, un tā nevēlējās ziedot kontroli pār saviem bruņotajiem spēkiem. Turklāt šajā laikā bija beidzies Korejas karš, miris Staļins, un nepieciešamība radīt aizsardzības kopienu šķita mazinājusies. Francūzus darīja uzmanīgus arī pēckara Eiropas militāri spēcīgākās valsts Lielbritānijas atturēšanās iesaistīties Eiropas Aizsardzības kopienā.

Līdz ar Francijas lēmumu ambiciozais plāns par kopīgiem Rietumeiropas aizsardzības spēkiem bija cietis neveiksmi. Tā vietā 1955. gadā "sešinieks" un Lielbritānija izveidoja Rietumeiropas Savienību *Western European Union* - valīgi strukturētu un galvenokārt konsultatīvu organizāciju, kas nodarbojās ar aizsardzības un drošības jautājumiem. Šīs organizācijas, kuru mēdz saukt par "snaudošo", nozīme negaidīti aktualizējusies 80. gadu beigās un 90. gadu sākumā.

Notikumus, kas nāca pēc Eiropas Aizsardzības kopienas plāna izgāšanās, raksturo divas atšķirīgas tendences. Eiropas Ogļu un tērauda kopienas pirmie pastāvēšanas gadi izrādījās veiksmīgi un produktīvi, tāpēc dalībvalstis sāka domāt par ekonomiskās kooperācijas paplašināšanu. Beļģija un Nīderlande izvirzīja priekšlikumu par kopīga tirgus izveidošanu. No otras puses, politiskās integrācijas piekritēji no savas neveiksmes izdarīja secinājumu, ka politisku savienību vislabāk sasniegt ar ekonomiskās integrācijas starpniecību un "solī pa solim" politiku. Tādēļ šī virziena pārstāvis Žans Monē uzskatīja Beļģijas un Nīderlandes priekšlikumu par priekšlaicīgu, šauboties, ka tas iegūs lielāko Eiropas valstu atbalstu. Monē izvirzīja plānu par sadarbību nākamajā enerģētikas nozarē - atomenerģētikā.

Abas tendences un abi priekšlikumi šoreiz negaidīti veiksmīgi papildināja viens otru. Francija baidījās, ka kopīga tirgus apstākļos vācu eksports var stipri kaitēt franču mazāk efektīvajai rūpniecībai. Vācija saskatīja franču priekšlikumos sadarboties atomenerģētikas jomā vēlmi iegūt subsīdijas Francijas atomenerģētikas attīstībai. Taču Vācija bija ļoti ieinteresēta Francijas tirgū, savukārt Francija vēlējās realizēt savu atomenerģētikas programmu, tādēļ bija vajadzīgi partneri, kas piedalītos lielo izdevumu segšanā. Tādējādi kļuva iespējams darījums starp divām kontinenta rietumdaļas lielākajām valstīm. Vēlākajos gados šādi daudzpusēji paketes risinājumi ir devuši iespēju tālākai Eiropas Kopienas attīstībai. 1957. gada 25. martā tika parakstīti divi Romas līgumi un izveidotas vēl divas kopienas: Eiropas Atomenerģētikas kopiena (Eiratoms) un svarīgākā no trim - Eiropas Ekonomiskā kopiena (EEK). Tādējādi sešas dalībvalstis praktiski apstiprināja 1955. gadā Mesīnā pausto pārliecību, ka nepieciešama "pakāpeniska nacionālo ekonomiku saplūšana", "kopīgu pārvaldes institūciju izveide" un "kopīga tirgus izveidošana un pakāpeniska sociālās politikas koordinācija". Dalībvalstu valdības uzskatīja, ka tikai šādā veidā ir iespējams atgūt un pastiprināt Eiropas ietekmi pasaulē, kā arī nodrošināt stabilu tās iedzīvotāju dzīves līmeņa paaugstināšanos.

Jāatzīmē, ka Romas līgumā, ar kuru tika nodibināta EEK, *laissez-faire* (*ļauj darīt - fr.*) princips dominē pār *dirizismu* un Vācijai, kā arī Beniluksa valstīm ir izdevies paplašināt ekonomisko telpu brīvā tirgus spēkiem.

Valstu līdzdalība Eiropas Kopienā, Rietumeiropas savienībā (WEU), Ziemeļatlantijas līguma organizācijā (NATO), Eiropas Brīvās tirdzniecības organizācijā (EFTA) un Ziemeļu padomē

	EK	RES(WEU)	NATO	EFTA	Ziemeļu padome
ASV			(D)		
Austrija				(D)	
Beļģija	(D)	(D)	(D)		(D)
Dānija	(1973)		(D)		izst.1972 (D)
Francija	(D)	(D)	(D);(S)(1966)		
Griekija	(1981)		(1952)		
Islande			(D)	(1970)	(D)
Itālija	(D)	(D)	(D)		
Īrija	(1973)				
Kanāda			(D)		
Lielbritānija	(1973)	(D)	(D)		izst.1972
Luksemburga	(D)	(D)	(D)		
Nīderlande	(D)	(D)	(D)		
Norvēģija			(D)		(D) (D)
Portugāle	(1986)(1988)		(D)		izst.1985 (1961) (D)
Somija					
Spānija	(1986)(1988)		S(1982)		
Sveice				(D)	
Turcija			(1952)		
Vācija	(D)	(D)	(1955)		
Zviedrija				(D)	(D)

(D) - dibinātājvalsts; (S) - īpašs statuss; izst. - izstājās;

iekavās uzrādīts pievienošanās gads

Eiropas Kopienas satversme

Tādējādi Eiropas Kopienai faktiski ir trīs dibināšanas līgumi - Parīzes līgums un divi Romas līgumi. Tālākā attīstības gaitā šie līgumi tika papildināti un uzlaboti ar vairākiem citiem līgumiem un aktiem. Visi šie līgumi un akti kopumā literatūrā tiek aplūkoti kā EK satversme, jo tie nodrošina juridisko bāzi Eiropas Kopienas izveidei.

Svarīgākais no trim pamatlīgumiem ir Romas līgums, ar kuru tika nodibināta Eiropas Ekonomiskā kopiena. Tas sastāv no preambulas un sešām daļām, kurās detalizēti izstrādāti pamatprincipi kopīgā tirgus radīšanai un ieskicēti pasākumi, kas jāveic, lai izveidotu kopieni, kuras funkcijas pārsniedz kopīgā tirgus ietvarus. Lai izveidotu kopīgu tirgu, dalībvalstis līguma pirmajā daļā nolēma:

1. atcelt jebkura veida tarifus un kvantitatīvus ierobežojumus tirdzniecībai kopienas ietvaros. Līdz ar to kopiena kļuva par brīvās tirdzniecības zonu.
2. Pieņemt kopīgus ārējos tarifus. Preces jebkurā kopienas valstī tiek ievestas uz līdzvērtīgiem noteikumiem, jo nevienai valstij nav tiesību samazināt ārējos tarifus. Līdz ar to kopiena pārsniegtu brīvas tirdzniecības zonas ietvarus un veidotos par muitas savienību.
3. Nepieļaut tāda veida darbību, kuras rezultātā tiktu kavēta dalībvalstu ekonomiskā sacensība.
4. Veikt pasākumus ne vien preču, bet arī brīvai individu, pakalpojumu un kapitāla kustībai kopienas ietvaros.
5. Izveidot kopīgu lauksaimniecības un transporta politiku. (

Lauksaimniecības gadījumā gan dominēja protekcionisma tendences, nevis brīvais tirgus. Tā bija piekāpšanās Francijai ar tās milzīgo agrāro sektoru un relatīvi mazefektīvajām sīko fermeru saimniecībām.)

6. Koordinēt dalībvalstu politiku citās ekonomikas nozarēs.
7. Tuvināt dalībvalstu ekonomisko likumdošanu, lai nodrošinātu kopīgā tirgus funkcionēšanu.

Virkne pirmajā daļā ietverto principu pārsniedz kopīgā tirgus izveidei nepieciešamo pasākumu ietvarus. EK dalībvalstis apņēmas:

1. nodibināt Eiropas Sociālo fondu, lai uzlabotu strādājošo nodarbinātības izredzes un dzīves līmeni.
2. Izveidot Eiropas Investīciju banku, kas kalpotu kopienas ekonomikas ekspansijai.
3. Noslēgt asociācijas līgumus ar "aizjūras valstīm un teritorijām", lai sekmētu tirdzniecību un veicinātu kopīgu ekonomisko un sociālo attīstību.

Līguma otrā, trešā un ceturtā daļa detalizē šos principus. Piektajā daļā izstrādātas EEK institūcijas: komisija, Ministru padome, asambleja, tiesa. Laika gaitā šo institūciju loma stipri mainījies. Tādēļ šajā vēsturei veltītajā nodaļā tā tuvāk netiks aplūkota. To funkcijas un nozīme Eiropas Kopienā 90. gadu sākumā aprakstītas III nodaļā. Beidzamā, sestā daļa veltīta dažādiem vispārēja rakstura jautājumiem - EK attiecībām ar citām valstīm un starptautiskām organizācijām, jaunu dalībvalstu uzņemšanas kārtībai un citiem.

Romas līgums bija savdabīgs augstu ideālu un politiskas, ekonomiskas nepieciešamības sajaukums. Liela daļa veicamo

uzdevumu bija formulēta ļoti vispārīgā formā, un to īstenošana bija pilnīgi atkarīga no jaunizveidoto institūtu darbības, kā arī dalībvalstu auglīgas nākotnes sadarbības.

Svarīgākie no līgumiem un aktiem, kuri papildina pamatlīgumus, ir:

- Mergēras līgums (1965), ar kuru tika izveidota viena Ministru padome (apvienojot trīs MP) un viena komisija (apvienojot 2 kopienu komisijas un EOTK *High Authority*);

- 1976. gada līgums, ar kuru Asambleja (Eiroparlaments) turpmāk tiek vēlēta vispārējās tiesās vēlēšanās;

- EK palielināšanās līgumi, kas noslēgti 1972. gadā, Eiropas Kopienā iestājoties Dānijai, Īrijai, Lielbritānijai; 1979. gadā pievienojoties Grieķijai un 1985. gadā - Portugālei un Spānijai;

- Eiropas Kopīgais akts (1986), kurš ir viena no svarīgākajām EK "satversmes" sastāvdaļām. Tajā izstrādāta 1992. gada Kopīgā tirgus programma, EK kompetencē iekļautas vairākas jaunas nozaru politikas (dabas aizsardzība, zinātnes un tehnikas attīstība, reģionālā politika), pieņemta jauna likumdošanas procedūra, palielināta Eiropas Parlamenta loma (tam turpmāk būs izšķiroša nozīme jaunu dalībvalstu uzņemšanā EK), institucionalizēta sadarbība ārpolitikas jomā, juridiski pamatota EK valstu un valdību vadītāju Eiropas Padomes loma Eiropas Kopienā (runa ir par 12 EK valstu *European Council*, nevis daudz plašāko *Council of Europe*), pieņemtas vairākas citas izmaiņas EK.

Laikaposmā no Eiropas Ekonomiskās kopienas izveides līdz mūsdienām Eiropas Kopiena ir būtiski mainījusies. Viena no uzskatāmākajām un svarīgākajām pārmaiņām ir tās locekļu skaita divkāršošanās.

II EIROPAS KOPIENAS PALIELINĀŠANĀS

Romas līguma 237. pants garantē jebkurai demokrātiskai Eiropas valstij eventuāli kļūt par Eiropas Kopienas locekli. Taču tas nenozīmē, ka jebkura valsts, kas izsaka vēlēšanos iestāties Eiropas Kopienā, automātiski kļūst par šīs organizācijas dalībnieci. Tā Lielbritānija divas reizes 1961. un 1967. gadā neveiksmīgi mēģināja kļūt par EK dalībvalsti. 50.gados Apvienotā Karaliste piedalījās sarunās par kopienu dibināšanu, taču galarezultātā nekluva par vienu no dibinātājvalstīm. To noteica vairāki cēloņi. Lielbritānijas ārpolitika veidojās no trim koncentriskiem lokiem (V. Cērcils) - 1) attiecības ar impēriju un Sadraudzības valstīm; 2) atlantiskā alianse un "īpašās attiecības" ar ASV un 3) attiecības ar Rietumeiropu. Līdz pat 60. gadu sākumam Rietumeiropa Londonā tika uztverta kā mazsvarīgākā no trim. Tīri psiholoģiski caurmēra britam Eiropa sākās kaut kur krietni tālu aiz Lamanša šauruma, atšķirībā no, piemēram, francūžiem, kuri savu eiropisko identitāti nekad nav apšaubījuši. Briti daudz lielākā mērā identificēja sevi ar Ziemeļamerikas, Austrālijas, Jaunzēlandes vai Dienvidāfrikas baltajiem kolonistiem, un distancēšanās no Eiropas lietām bija jau ieguvusi tradīcijas spēku. Tādēļ Lielbritānijas valdība nevēlējās akceptēt to daļējo suverenitātes zaudēšanu, ko prasīja integrācijas process. Turklāt Lielbritānija vēl arvien uzskatīja sevi par vienu no pasaules lielvarām, tādēļ ideja par valsts atkarību no kontinenta šķita vienkārši "bezgaumīga". Pēdējais iemesls britu atturībai bija pārnacionālisma tendences Eiropas Kopienā.

60. gados Lielbritānijas attieksme pret EK būtiski mainījās un tā divreiz iesniedza pieteikumu par iestāšanos kopienā. Ar ko izskaidrojamas šīs izmaiņas? Fakts, ka britu lauva tomēr vairs nav pirmā ranga pasaules lielvara, arvien biežāk apstiprinājās, un Suecas ekspedīcijas neveiksme 1956. gadā piespieda to atzīt arī pašus britus. Impērija, "kurā saule nekad neriet", bija transformējusies relatīvi abstraktā un vaļīgā "Sadraudzībā", kas nevarēja un negribēja sniegt Londonai pietiekamu politisku

atbalstu starptautiskajā arēnā. Arī īpašās attiecības ar ASV lielā mērā izrādījās ilūzija, un Lielbritānijas loma PSRS un ASV dialogā bija samazinājusies līdz minimumam. Būtu pārspilējums nosaukt šo situāciju par "politisku izolāciju", taču fakts, ka nepieciešams pārskatīt ārpolitiskās prioritātes un meklēt jaunus sabiedrotus, atzina arī Dauningstrītā.

Tomēr iespējams, ka svarīgāki par politiskiem motīviem šajā Londonas pozīcijas maiņā bija ekonomiski faktori. Visos galvenajos ekonomiskajos rādītājos Eiropas Kopienas valstis pārspēja Lielbritāniju. Laikposmā no 1950. līdz 1969. gadam Lielbritānijas rūpniecības produktivitāte pieauga caurmērā par 3% gadā, EK valstīs šis rādītājs bija divreiz augstāks. No 1958. līdz 1969. gadam Lielbritānijas iedzīvotāju vidējie ienākumi pieauga par 38%, EK valstīs vidējais rādītājs bija 75%.

Pēc asām iekšējām debatēm Lielbritānija pieņēma lēmumu iestāties Eiropas Kopienā. Tomēr Francija 1961. un 1967. gadā prezidenta de Golla pozīcijas dēļ bloķēja Lielbritānijas iekļūšanu EK. De Gollis bažījās par EK varas smaguma centra pārvirzi ziemeļu virzienā līdz ar Lielbritānijas iestāšanos kopienā un par to, ka tā varētu kļūt par Savienoto Valstu lobiju Rietumeiropā, kas tādējādi sekmētu ASV dominēšanu šai reģionā. Bez tam de Gollam šķita, ka Lielbritānija kavēs Francijas un Vācijas alianses izveidošanu, kas bija sekmīgi aizsākta ar draudzības līguma parakstīšanu starp abām valstīm 1963. gadā. Lielbritānijai neizdevās pārliecināt de Gollu par pretējo, un vienīgi viņa atkāpšanās no amata 1969. gadā un Žorža Pompidū ievēlēšana par prezidentu pavēra Apvienotajai Karalistei ceļu uz Eiropas Kopieni. Jaunā Francijas vadība uzskatīja Lielbritāniju par nozīmīgu pretsparu aizvien pieaugošajam Vācijas spēkam un saskatīja tajā sabiedroto cīņā pret pārnacionālisma tendencēm kopienā. Turklāt Francija vēlējās iegūt atvieglotas iespējas iekļūt Lielbritānijas tirgū. Četru gadu laikā Francijas attieksme pret iespējamo Lielbritānijas uzņemšanu bija pilnīgi mainījusies, un 1973. gadā Lielbritānija kļuva par EK dalībvalsti.

Arī Īrija, Dānija un Norvēģija 1961. un 1967. gadā iesniedza oficiālus pieteikumus, lai kļūtu par EK locekļiem. Sakarā ar šo valstu ciešajām saitēm ar Lielbritāniju Francija bloķēja arī to iestāšanos kopienā. 70. gadu sākumā Francijas pozīcija bija mainījusies, un pēc tam, kad Dānijas un Īrijas pilsoņi referendumā nobalsoja "par" iestāšanos EK, tās 1973. gada 1. janvārī kļuva par pilntiesīgām šīs organizācijas dalībniecēm. Norvēģijā referendumā dalībnieki ar nelielu pārsvaru nobalsoja "pret", tāpēc tā atsaucsa savu iesniegumu.

1975. gadā Grieķija un 1977. gadā Spānija un Portugāle iesniedza pieteikumus, lai iestātos Eiropas Kopienā. Attiecīgi 1981. un 1986. gadā šīs valstis kļuva par pilntiesīgām EK dalībvalstīm. Šo valstu vēlēšanos iestāties EK lielā mērā noteica politiski faktori. Visas trīs zemes tikko bija atbrīvojušās no diktatūras un vēlējās nostiprināt demokrātiju, nodrošinoties pret diktatūras vai autoritārisma atgriešanos. Centristi un kreisie uzskatīja, ka iestāšanās EK, kas nav savienojama ar nedemokrātiska režīma pastāvēšanu dalībvalstī, mazinās autoritārisma draudus. No otras puses, centristi un labējie uzskatīja, ka, iestājoties EK, kur ir jāievēro stingrie brīvā tirgus principi, samazināsies kreisās tendences iekšpolitikā un tiks ierobežota Padomju Savienības ietekme. Protams, katrai no trim valstīm bija arī atšķirīgi motīvi. Grieķijas politiķi vēlējās nodibināt iespējami ciešākas saites ar EK, lai līdzsvarotu, viņuprāt, pastāvošo politiskā līdzsvara nobīdi (it īpaši NATO un ASV) par labu Turcijai. Savukārt Spānija cerēja atgūt savu kādreizējo lomu pasaules politikā. Lai gan Spānijas impērija bija sabrukusi jau 19. gs. sākumā, Spānija vēl arvien uzskatīja sevi par vienu no pasaules lielvarām, kas tikai uz laiku zaudējusi savu spožumu. Līdzīgi kā Francija un Lielbritānija, Spānija saskatīja Eiropas Kopienā līdzekli, kā atgūt tās starptautisko ietekmi. Portugālei pēc koloniju zaudēšanas un dziļiem iekšpolitiskiem satricinājumiem EK nozīmēja atgriešanos pie tās eiropiskajām saknēm un iespēju izvairīties no politiskas izolācijas.

Par spīti pesimistiskajām prognozēm par šī soļa iespējamajām negatīvajām sekām, Grieķijā, Spānijā un Portugālē bija nozīmīgi ekonomikas sektori, kuri, pateicoties to efektivitātei, varēja cerēt gūt lielu peļņu, gūstot pieeju EK tirgum. Zaudējumus citās, mazāk efektīvās nozarēs šīs valstis varētu segt ar kopienas strukturālo fondu starpniecību, kas ļautu pārstrukturēt to ekonomiku. EK reģionālās attīstības fondi savukārt dotu iespēju samazināt dzīves līmeņu atšķirību starp dažādiem šo valstu, it īpaši Spānijas, reģioniem. Grieķijas, Spānijas un Portugāles ekonomiskās attīstības līmenis bija zemāks nekā vidēji EK, tādēļ jau iepriekš bija paredzams, ka kopienai līdz ar šo valstu uzņemšanu nāksies sadurties ar vairākām ekonomiska rakstura problēmām. Bulvāru avīzes vienkāršoja šo problēmu līdz jautājumam: "Cik mums tas maksās?" Atbilde bija neviennozīmīga, turklāt Grieķijas uzņemšana sarežģītu attiecības starp EK un Turciju. Tomēr rezultātā stratēģiski apsvērumi izrādījās spēcīgāki par ekonomiska rakstura šaubām, bet ieinteresētība Rietumeiropas dienvidu perifērijas politiskajā stabilitātē - nozīmīgāka par diplomātiska rakstura jautājumiem. Eiropas Kopienas dalībnieku skaits pieauga līdz divpadsmit.

III EIROPAS KOPIENAS INSTITŪCIJAS

Par Eiropas Ogļu un tērauda kopienas, Eiratoma un Eiropas Ekonomiskās kopienas mērķu sasniegšanu atbild četras institūcijas - komisija, Ministru padome, parlaments un tiesa. Visām trim kopienām vienota tiesa un parlaments (asambleja) pastāv jau no 1958. gada; kopīga komisija un Ministru padome tika izveidotas 1967. gadā. Sajā nodaļā tiks aplūkotas komisijas, Ministru padomes, parlamenta un tiesas organizācija, funkcijas un nozīme Eiropas Kopienā, kā arī aprakstīta EK valstu vadītāju Eiropas Padomes loma kopienas dzīvē.

Komisija

Komisija sastāv no 17 locekļiem, no kuriem katrs ir atbildīgs par noteiktu politikas jomu. Komisijas locekļi nav vēlēti, viņus uz četriem gadiem ieceļ dalībvalstis (pa diviem no Francijas, Lielbritānijas, Itālijas, Spānijas, Vācijas, pa vienam no septiņām pārējām EK valstīm). Stājoties amatā, viņi apņemas būt lojāli pret komisiju un EK intereses vērtēt augstāk par savas valsts interesēm. Tomēr šāds "EK apzinīgums" ne vienmēr īstenojas. Komisijas priekšgalā atrodas tās prezidents (sobrīd Žaks Delors), kuru pēc konsultācijām ar parlamentu ieceļ EK valstu vadītāju Eiropas Padome. Komisijai tās darbā palīdz aparāts, kas skaitliski veido lielāko daļu no EK nodarbināto skaita. No pavisam 23 500 apmēram 16 000 ir pakļauti komisijai. No viņiem 3 tūkstoši ir zinātnieku un 3 tūkstoši tulkus. Komisijas sēdeklis atrodas Briselē, tādēļ visi šie darbinieki tiek saukti par "Briseles birokrātiem". Tomēr vismaz skaitliskā izteiksmē komisijas aparāts ir mazs salīdzinājumā ar atsevišķu valstu aparātos nodarbināto skaitu.

Komisijas darbs sadalīts pa atsevišķām nozarēm, tāpat kā nacionālā līmenī valdības darbs sadalīts starp ministrijām. Līdzīgu darbu komisijā veic direktorāti - Ārlietu, Enerģētikas u.c. (kopumā divdesmit trīs).

Komisijas funkcijas var tikt iedalītas četrās pamatgrupās:

1) komisija izstrādā likumprojektus un lēmumus un iesniedz tos Ministru padomei apstiprināšanai. Līdz ar to Ministru padomes likumdevēja tiesības ir pilnīgi atkarīgas no komisijas, jo MP nav likumdošanas iniciatīvas tiesības vai tiesības izstrādāt likumprojektus.

2) Komisijai ir daļējas izpildvaras tiesības, kuru apjoms mainās atkarībā no konkrētās politikas nozares. Kopumā ņemot, komisijas izpildvaras funkcijas galvenokārt saistītas ar nozaru politikas

pārraudzīšanu un koordinēšanu, EK finansu pārraudzīšanu, kā arī lēmumu un direktīvu izstrādi tehniskos un administratīvos jautājumos, ko neietver EK likumdošana.

3) Komisija kopā ar tiesu ir atbildīgas par to, lai noslēgtie līgumi un pieņemtie likumi tiktu ievēroti. Ja komisija uzskata, ka konkrētajā gadījumā likums nav ievērots, tā griežas pie attiecīgās valsts ar prasību izbeigt likuma pārkāpšanu. Ja valsts neievēro šo prasību vai nepiekrīt tai, komisija ir tiesīga izvirzīt jautājumu izskatīšanai EK tiesā.

4) Komisija pārstāv kopienu starptautiskajās organizācijās un atbild par EK kontaktiem ar valstīm, kuras nav šīs organizācijas locekles. Eiropas Kopienā ir akreditētas vairāk nekā 130 valstu diplomātiskās misijas. Savukārt apmēram 90 misijas pārstāv EK ārvalstīs.

Ministru padome

Ministru padomi veido 12 valstu valdību ministri. Kaut gan Mergeras līgums paredz, ka ir tikai viena Ministru padome, faktiski ir vairākas, jo padomes darbs ir sadalīts atkarībā no politikas nozares. Divpadsmit ārlietu ministri veido Vispārējo padomi, bet 12 enerģētikas vai lauksaimniecības vai finansu ministri u.c. - tā sauktās "Tehniskās padomes".

Ministru padome ir Eiropas Kopienas likumdevējs. Padomei nav likumdošanas iniciatīvas tiesības, tai jāgaida komisijas ierosinātie likumprojekti un jāuzklausā parlamenta viedoklis. taču rezultātā Ministru padome ir tā, kas pieņem jaunus likumus.

Padomei palīdz Pastāvīgo pārstāvju komiteja *COREPER*, kurā ietilpst dalībvalstu pastāvīgie pārstāvji (faktiski, vēstnieki) Eiropas

Kopienā, un padomes sekretariāts, kurā strādā apmēram 2000 darbinieku.

Ministru padomes darba vadīšanai izstrādāts prezidentūras institūts. Prezidentūra rotē starp dalībvalstīm - katra valsts 6 mēnešus vada Ministru padomes darbu. 1993. gada pirmajā pusē šo darbu veic Dānija, otrajā pusē - Beļģija. Tas nozīmē, ka šīm valstīm attiecīgajā laika posmā jāorganizē un jāvada Ministru padomes un EK valstu vadītāju Eiropas padomes tikšanās, jānodrošina politikas kontinuitāte un virzība, un jāpārstāv Ministru padome attiecībās ar komisiju, parlamentu un tiesu, kā arī ar valstīm, kuras nav EK dalībnieces. Tas ir uzdevums, kas prasa lielu politiskā manevra prasmi, galvenokārt no attiecīgās valsts ārlietu ministra. Neveiksmīgi vadīta prezidentūra var izrādīties liktenīga viņa politiskajai karjerai. Līgumos paredzēti trīs atšķirīgi veidi, kādos Ministru padome pieņem likumus un lēmumus:

1) svarīgākie lēmumi var tikt pieņemti tikai vienbalsīgi. Līgumi reglamentē sfēras, kurās ir spēkā šis princips, taču realitātē darbojas tā sauktais Luksemburgas kompromiss, kas aprakstīts šīs nodaļas turpinājumā.

2) Mazāk svarīgi lēmumi tiek pieņemti ar vienkāršu balsu vairākumu, katrai valstij šai gadījumā ir viena balss.

3) Parasti līgumos paredzēta lēmumu pieņemšana ar kvalificētu vairākumu. Lielākām valstīm šajā gadījumā ir lielāks balsu skaits:

Francijai	10	Grieķijai	5
Itālijai	10	Nīderlandei	5
Lielbritānijai	10	Beļģijai	5
Vācijai	10	Dānijai	3
Spānijai	8	Īrijai	3
Portugālei	5	Luksemburgai	2

Kvalificēts vairākums: 54 balsis no 76

Tādējādi piecas lielākās valstis nevar pārbalsot mazākās kopienas valstis, bet tās savukārt nevar pieņemt lielajām valstīm saistošus lēmumus, no kuru pildīšanas pēdējās tik un tā izvairītos. Bez tam šis princips neļauj divu lielāko valstu, piemēram, Vācijas un Francijas, savienībai bloķēt lēmumu pieņemšanu kopienā.

Tomēr realitātē šī principa nozīme nav pārlietu liela. 1965. gadā Francija, protestējot pret tai nepieņemamo kopienas lauksaimniecības politiku, uz 6 mēnešiem "atstāja sēžu zāli". Faktiski, tas bija de Golla uzbrukums pārnacionālisma principam, kuru viņa tautieši bija centušies ielikt EK pamatā. 1966. gadā garu diskusiju rezultātā EK nonāca pie Luksemburgas kompromisa. Tika panākta vienošanās, ka valsts, kura uzskata, ka jautājums skar vitāli svarīgas tās intereses, var pieprasīt, lai lēmums tiktu pieņemts pēc vienprātības principa. Faktiski tas nozīmē, ka katrai valstij ir veto tiesības, jo to, vai jautājums skar vai neskar vitāli svarīgas valsts intereses, izlemj tikai un vienīgi attiecīgā valsts.

Līdz ar to lēmumu pieņemšana ar kvalificētu vairākumu kļuva vairāk par izņēmumu nekā par likumsakarību, bet pārnacionālisma princips būtiski iedragāts. Iestājoties Eiropas Kopienā Dānijai un Lielbritānijai, valstīm ar izteikti negatīvu attieksmi pret federālu Eiropas nākotni, šīs idejas pozīcijas novājinājās vēl vairāk.

Veto tiesību ieviešanai bija arī negatīvas sekas - krasi samazinājās Ministru padomes spēja pieņemt kādu likumu vai lēmumu. Tādēļ 1985. gadā pieņemtajā Eiropas Kopīgajā aktā tika panākta vienošanās turpmāk biežāk lietot balsosšanu ar kvalificētu vairākumu un attiecināt to uz vairākām jaunām sfērām - dabas aizsardzību, zinātnes un tehnoloģijas attīstību u.c.

Eiropas Parlaments

Eiropas Parlaments nav parlaments šī vārda tradicionālajā nozīmē, bet drīzāk var tikt uzskatīts kā padomdevējs orgāns. Kopienas likumdošanā izšķiroša nozīme ir Ministru padomei un komisijai. Ierobežotas ir arī parlamenta tiesības lemt par budžeta jautājumiem, un tam nav tiesību izveidot valdību. Tiesa, parlaments var atlaist EK komisiju, ja par to nobalso divas trešdaļas deputātu, bet tam nav tiesību piedalīties jaunās komisijas izveidē. Un visbeidzot - parlamentam ir minimālas kontroles iespējas pār Ministru padomi.

Kopš 1979. gada parlaments tiek ievēlēts vispārējās tiesās vēlēšanās reizi piecos gados. Līdz tam Eiroparlamenta locekļus ievēlēja nacionālo parlamentu deputāti no sava vidus. Pašlaik parlamentā ir 518 deputāti: 81 no Francijas, Itālijas, Lielbritānijas un Vācijas, 60 no Spānijas, 25 no Nīderlandes, 24 no Beļģijas, Grieķijas, Portugāles, 16 no Dānijas, 15 no Īrijas un 6 no Luksemburgas. 1989. gada vēlēšanās piedalījās 58,4% balstiesīgo EK valstu pilsoņu. Viszemākais līdzdalības procents bija Lielbritānijā, visaugstākais - Beļģijā.

Vēlētāju līdzdalība Eiroparlamenta vēlēšanās %

	1979	1984	1989
Beļģija	91,4	92,2	90,7
Dānija	47,8	52,3	46,1
Francija	60,7	56,7	48,7
Vācija	65,7	56,8	62,4
Grieķija	78,6	77,2	79,8
Īrija	63,6	47,6	68,3

Itālija	85,5	83,9	81,5
Luksemburga	88,9	87,0	87,8
Nīderlande	58,1	50,5	47,2
Portugāle	-	72,2	51,3
Spānija	-	68,9	54,8
Apvienotā Karaliste	32,6	32,6	36,2
Kopā	62	61	58,4

Parlamenta deputāti nedalās pēc nacionālā principa, bet veido parlamenta grupas, kuru pamatā - ideoloģiska pasīdentificēšanās. Patlaban lielākās ir Sociālistu un Eiropas Tautas partijas grupas, kurās vienīgajās ir vairāk nekā 100 deputātu. Kaut arī Eiropas parlamenta loma ir mazāka, salīdzinot ar komisiju vai MP, tomēr tas spēj nopietni ietekmēt kopienas attīstību vairākos veidos:

1) parlamenta rīcībā ir mehānismi, ar kuru starpniecību tas piedalās EK likumdošanas veidošanā. Svarīgākie no tiem ir konsultācijas un kooperācijas procedūras.

Konsultācijas procedūra. Ministru padomei, pirms tā pieņem likumprojektus, ir jākonsultējas ar parlamentu un jāsaņūda tā oficiāls viedoklis. Ja MP pārkāpj šo prasību un pieņem likumu, tiesa pasludinās šo likumu par spēkā neesošu.

Kooperācijas procedūra. Attiecībā uz 10 EEK Romas līguma pantiem parlamenta tiesības ir paplašinātas ar kooperācijas procedūru. Sai gadījumā Ministru padomei jāņem vērā parlamenta oficiāli izteiktais viedoklis pēc pirmā lasījuma un jāmaina likumprojekts ar mērķi iegūt "vienotu pozīciju". Tad projekts tiek iesniegts otrajam lasījumam. Ja parlaments izsaka negatīvu viedokli par jauno likumprojektu, Ministru padome var to pieņemt vienīgi tad, ja balso vienbalsīgi "par".

2) Parlaments apstiprina kopienas budžetu, kura projektu izstrādā komisija. Izņēmums ir izdevumi kopienas lauksaimniecības politikas īstenošanai (vairāk nekā 50% budžeta izdevumi), kur galavārds pieder MP.

3) Komisijai jāsniedz atskaites Eiroparlamentam par savu darbu. Tas var atlaist komisiju, izsakot tai neuzticību.

4) Bez parlamenta piekrišanas nevar notikt EK palielināšanās. Parlamenta sesijas notiek Strasbūrā, bet 18 parlamenta komitejas (budžeta, ārējo ekonomisko attiecību u.c.) pārsvarā strādā Briselē. Parlamenta sekretariāts, kurā kopumā ir 3000 cilvēku, bāzējas Luksemburgā. Jāpiebilst, ka šī "izkļiedētība" nopietni apgrūtina parlamenta darbu.

Tiesa

Eiropas kopienas tiesa sastāv no 13 tiesnešiem un 6 advokātiem, kurus uz 6 gadu termiņu, savstarpēji vienojoties, ieceļ kopienas dalībvalstīs. Tiesas pastāvīgā mītnes vieta atrodas Luksemburgā. Tiesas funkcijas:

1) pēc kopienas institūciju, dalībvalstu vai indivīdu pieprasījuma spriest par citu EK institūciju vai dalībvalstu pieņemtā likuma, lēmuma, direktīvas u.tml. atbilstību EK likumiem un nepieciešamības gadījumā savas kompetences ietvaros šos likumus, lēmumus vai direktīvas atcelt.

2) Sekot un pieņemt spriedumus attiecībā uz EK likumu interpretāciju dalībvalstīs. Tiesas spriedumi un likumu interpretācijas ir saistošas visām EK institūcijām, dalībvalstīm un indivīdiem. Sfērās, kurās dalībvalstis deleģējušas savas tiesības Eiropas Kopienai, tiesas spriedumi atceļ nacionālo tiesu spriedumus.

EK tiesas specifika raksturo būtiskāko iezīmi, ar kuru Eiropas Kopiena atšķiras no daudzām citām starptautiskām organizācijām. EK valstis nevis vienkārši sadarbojas cita ar citu, bet ir izveidojušas kopīgu likumdošanas bāzi, kas vairākās jomās paceļas pāri nacionālajai likumdošanai. Var arī uzskatīt, ka šis ir būtiskākais pārnacionālā elements kopienā.

EK valstu vadītāju Eiropas Padome

Formāli EK valstu vadītāju Eiropas Padome *European Council* nav kopienas institūcija, tomēr tā ir institucionalizēta un juridisks pamats tās pastāvēšanai sniegts 1985. gada Eiropas Kopīgajā aktā.

Eiropas Padomi veido divpadsmit valstu vadītāji un ārlietu ministri un divi EK komisijas pārstāvji (pavisam 26 cilvēki). Eiropas Padome tiekas divreiz gadā. Šis tikšanās organizē un uzņem EK prezidentvalsts. Tikšanās notiek prezidentūras pēdējā mēnesī, tātad jūnijā un decembrī. Nozīmīgākā pēdējo gadu Eiropas Padomes tikšanās noritēja 1991. gada decembrī Māstrihtā.

Pirmās šāda veida tikšanās notika jau 60. un 70. gados ar mērķi risināt krīzes situācijas kopienā vai reaģēt uz ārēju faktoru izraisītām problēmsituācijām. Pēc Francijas prezidenta Žiskāra d'Estēna ierosinājuma 1974. gadā tikšanās tika institucionalizētas. Galvenais iemesls, kādēļ tika radīta EK valstu vadītāju Eiropas Padome, bija tas, ka aizvien uzskatāmāk kļuva redzama kopienas institūciju nespēja savlaicīgi vienoties par kopīgu politiku vienotības trūkuma dēļ kā starp valstīm, tā starp pašām institūcijām.

Eiropas Padome tika izveidota un pastāv kā institūcija, kura identificē un definē EK attīstības pamatvirzienus un vadlīnijas.

Eiropas Padome ir arī savdabīga pēdējā instance, kurā atrisināt jautājumus, par kuriem nav spējuši vienoties Ministru padome.

Pēc tam kad Eiropas Padome izstrādājusi attīstības stratēģiju un taktiku, komisija, ievērojot panākto vienošanos, izstrādā detalizētus projektus, kuri var iegūt likumīgu spēku pēc tam, kad tos akceptējusi Ministru padome, kurai savukārt pirms tam jākonsultējas ar Eiropas parlamentu. Protams, šī kārtība attiecas tikai uz vispārīgām politiskām nostādnēm un nemazina komisijas kā likumdošanas iniciatora lomu.

EK valstu vadītāju Eiropas Padomes izveidošana samazināja Ministru padomes, un jo īpaši komisijas nozīmi kopienā, līdz ar Eiropas Padomes nodibināšanos attālinājās parlamenta cerības radikāli palielināt savu ietekmi organizācijā. Vienīgā institūcija, kuras nozīme palika iepriekšējā, bija tiesa, jo Eiropas Padomes lēmumiem piemīt politisks, nevis juridisks raksturs.

IV EIROPAS KOPIENA ASTONDESMITAJOS UN DEVIŅDESMITAJOS GADOS

Kopīgais tirgus. 1992. gada programma

Eiropas Kopienas pamatlicēji, strādājot pie kopienas izveides, centās sasniegt vairākus politiskus mērķus, taču to īstenošanā galveno lomu piešķīra ekonomikai. Arī 20. gs. beigās ekonomiskas dabas apsvērumi ir galvenais spēks, kas saista EK valstis. Darba ierobežotā apjoma dēļ iespējams tikai uzskaitīt svarīgākās EK politikas nozaru sfēras - enerģētika, lauksaimniecība, transports, zinātnes un tehnoloģijas attīstība, sociālā politika, koncentrējot uzmanību uz svarīgāko kopienas attīstības dzinuli astoņdesmitajos un deviņdesmitajos gados - Kopīgā tirgus izveide.

70. gadu un 80. gadu pirmo pusi Eiropas integrācijai veltītajā literatūrā dēvē par eiropesimisma laiku. Ekonomiskā pieauguma tempi Rietumeiropā krasi samazinās, tā aizvien vairāk atpaliek tehnoloģiskās attīstības ziņā no galvenajiem konkurentiem ASV un Japānas, EK valstu ticība sadarbības lietderībai ir samazinājusies. Pēc tam kad 1968. gadā tika pabeigta muitas ūnija, 70. gados un 80. gadu sākumā darbs Romas līguma realizācijā praktiski apstājās. Faktiski notika pretēji procesi - EK valstis, nevarēdamas lietot tarifus un kvotas attiecībā pret importu no citām dalībvalstīm, meklēja un ne-tarifu veidā atrada risinājumus, kā pietaupt iekšējo tirgu saviem ražotājiem. Rezultātā ekonomiskā un tehnoloģiskā atpalicība aizvien vairāk palielinājās un EK Eiropas Padomei, komisijai un Ministru padomei nācās meklēt izeju no radušās situācijas.

1985. gada aprīlī komisija jaunievēlētā prezidenta Zaka Delora vadībā izstrādāja programmu Kopīgā tirgus izveidei, kuru 1985. gada decembrī apstiprināja EK Eiropas Padome un iekļāva to Eiropas Kopīgajā aktā. Šī programma paredz kopumā 279 pasākumus, kuri jāveic līdz 1992. gada 31. decembrim. Akta 13. pantā rakstīts, ka "Kopīgais tirgus veidos telpu bez iekšējām robežām, kurā būs nodrošināta brīva preču, indivīdu, pakalpojumu un kapitālu kustība". Lai sasniegtu šo mērķi, 1992. gada programma paredz pakāpeniski likvidēt 3 veidu barjeras - fiziskās, tehniskās un fiskālās. Tādējādi EK cer izveidot lielu un dinamisku tirgu, kurā vienlaicīgi pastiprinātos ražotāju konkurence un kooperācija. Tas ļautu samazināt tehnoloģisko atpalicību un bezdarbu, veicinātu tirdzniecības un ražošanas apjomu palielināšanos. Pēc projekta autoru aprēķiniem, skaitliskā izteiksmē 12 atsevišķu tirgu integrēšanās ļautu iekonomēt 200 miljardus ekiju jeb 5% no EK nacionālā kopprodukta.

1985. gads bija solījumu laiks. Kāda ir situācija 1992. gadā? Pēc EK komisijas datiem, 158 pasākumiem, kurus 1992. gada programmas ietvaros bija jārealizē atsevišķām valstīm, līdz 1992.

gadam visvairāk bija realizējusi Dānija - 137, vismazāk Beļģija - 100. Vidēji šis rādītājs svārstījās ap 115. Pamatojoties uz šiem datiem, var izvērtēt, kāda būs situācija 1993. gada sākumā EK postulēto četru "pamatbrīvību" jomā.

Preču kustības brīvība. Šai jomā pēdējos gados izdarīts samērā daudz. Līdz 90. gadu sākumam preces, kuras tika pārvadātas no vienas EK valsts uz citu, bija pakļautas robežkontrolei. Ar 1993. gadu automobiļi un preču vilcieni, šķērsojot EK valstu iekšējās robežas, vairs netiks pakļauti pārbaudei (ar minimāliem izņēmumiem), un to vadītājiem netiks prasīti nekādi dokumenti, kas attiecas uz pārvadājamo kravu. Vienlaicīgi tiks pastiprināta kontrole uz ārējām robežām. Viens no svarīgākajiem iemesliem iekšējai robežkontrolei bija preču apliksana ar netiesajiem nodokļiem. Sākot ar 1993. gadu, pircējam, nopērkot preci (izņemot automobiļus) kādā EK valstī un līdz ar to nomaksājot visus nodokļus, vairs nevajadzēs papildus maksāt, šķērsojot EK iekšējās robežas.

Indivīda kustības brīvība. 1992. gada programmā izvirzītais mērķis radīt teritoriju bez iekšējām robežām attiecībā uz indivīdu kustības brīvību vismaz pagaidām netiks pilnībā realizēts. Lai gan pasu kontrole uz valstu robežām ir aizvien retāka parādība, tomēr ieviest bezpasu sistēmu EK ietvaros valstis vēl arvien kavējas. Galvenie iemesli šādai situācijai ir politiskais terorisms un narkotiku bizness. Lielāks progress panākts attiecībā uz tehniskām barjerām indivīdu kustībai. Ar 1993. gadu EK valstis savstarpēji atzīs jebkurā citā kopienas valstī izdotos universitāšu diplomus un profesionālās sagatavotības sertifikātus. No šī gada jebkuras Eiropas Kopienas valsts pilsonis var brīvi apmesties uz dzīvi un sākt darbu jebkurā citā kopienas valstī. Vienīgais šķērslis šai brīvībai var būt indivīda konkurētspēja attiecīgajā nozarē. Tiesa, arī šiem noteikumiem ir nelieli izņēmumi, kas ļauj valstij veikt īsus pārbaudes testus vai arī paredzēt pārbaudes laiku tajos gadījumos, kad profesionālā apmācība attiecīgajā jomā šajā valstī ir krasi atšķirīga.

Kapitāla brīva kustība. Jau kopš 1990.gada 1.jūlija 8 EK valstis bija pilnībā atcēlušas jebkurus ierobežojumus brīvai kapitāla plūsmai. Spānija un Portugāle vēl arvien saglabā šādus ierobežojumus attiecībā uz kapitāla īstermiņa kustību, bet Grieķija un Īrija paturēs kontroli pār maiņas kursu līdz pat 1995. gadam.

Kapitāla brīva kustība ievērojami atvieglos biznesa iespējas kopienas dalībvalstīs. Tās ietvaros atļauts, piemēram, brīvi atvērt bankas kontu jebkurā EK valstī vai arī netraucēti pārsviest neierobežota apjoma fondus no vienas EK valsts uz citu.

Pakalpojumu brīva kustība. Pakalpojumiem (banku darbībai, apdrošināšanai, transportam, informācijai u.c.) ir ārkārtīgi svarīga vieta EK valstu ekonomikā, šai nozarē nodarbināto skaits pārsniedz ražošanā nodarbināto skaitu. Tādēļ 1992. gada programmas izstrādātāji kopīga tirgus izveidei pakalpojumu jomā pievērsa tikpat lielu uzmanību, cik preču vai kapitāla tirgum, paredzot likvidēt jebkura veida protekcionistiskās barjeras, kas ierobežo pakalpojumu tirgu. Realitātē 1993. gadā šis nozares lielākajā daļā darbs kopīgā tirgus izveidē tiks turpināts, nevis būs jau pabeigts. Divi nozīmīgākie izņēmumi ir banku darbība un ceļu transports. Sākot ar 1993. gadu, jebkura banka varēs bez traucējumiem atvērt nodaļas jebkurā EK zemē, un vietējā vara praktiski nevarēs iejaukties to darbībā. Ja 80. gadu vidū tirgus ceļu pārvadājumu jomā bija "deformēts" nepieciešamo atļauju un kvotu dēļ, tad 1993. gadā jebkura kravas automašīna varēs netraucēti transportēt jebkuru likumīgu kravu visas EK ietvaros. Tomēr 90. gados brīvā tirgus izveidei pakalpojumu jomā vēl aizvien būs daudz darāmā. Gaisa transportā tirgus tiks izveidots tikai 1997. gadā, arī apdrošināšanas industrijā vienīgi komercapdrošināšanā varēs runāt par brīvu tirgu jau 1993. gadā.

Tādējādi "1992" nav maģisks skaitlis, un, runājot kāda EK komisijas locekļa vārdiem, 1993. gada 31. decembrī debesīs neuzplaiksni spoža neona gaisma un dievišķa balss nepaziņos,

ka Kopīgais tirgus ir izveidots un Eiropas integrācija pabeigta. Tomēr arī eiroskeptiķiem jāatzīst, ka situācija aizvadītajos gados ir radikāli mainījies. 1983. gadā komisija izmeklēja 770 gadījumus par protekcionismu, neatļauti kavējot preču pārvietošanos starp EK valstīm, 1991. gadā šis skaitlis bija 6 reizes mazāks.

Lai izvērtētu Kopīgā tirgus izveides ekonomisko efektu, nepieciešams laiks. Taču jau šobrīd var konstatēt 1992. gada programmas politiskās sekas. Kopīgā tirgus izveidošana ir bijusi spēcīgs impulss tālākai kvalitatīvai un kvantitatīvai Eiropas integrācijai. Pirmā kulminējās EK valstu vadītāju Māstrihtā parakstītajā līgumā par Eiropas savienības izveidi, otro pierāda aizvien pieaugošais to valstu skaits, kuras izsaka vēlēšanos iestāties Eiropas Kopienā.

No Kopīgā tirgus uz Eiropas savienību? Māstrihtas līgums

1991. gada decembrī Māstrihtā EK Eiropas Padomes galotņu sanāksmē parakstīja līgumu par Eiropas savienības izveidi, kas "iezīmē jaunu pakāpi un aizvien ciešākas savienības izveidi starp Eiropas tautām". Divsimtpiecdesmit lappušu biezais Māstrihtas līgums ir kopienas trīs pamatlīgumu un Eiropas Kopīgā akta papildinājumu un uzlabojumu kopoījums, kurš var stāties spēkā pēc tam, kad tas akceptēts EK valstīs. Kādi ir svarīgākie darba virzieni, par kuriem tika panākta vienošanās Māstrihtas līgumā:

- Ekonomiskas un valūtas savienības izveide laika posmā līdz 1999. gadam (to valstu starpā, kuru ekonomiskais stāvoklis atbilst noteiktiem kritērijiem).
- Ciešāka sadarbība ārpolitikā un drošības politikā.
- Eiropas pilsonības institūta ieviešana.
- Kohēzijas fonda izveide, ar kura starpniecību palīdzēt trūcīgākajām EK valstīm (Īrijai, Grieķijai, Spānijai un Portugālei).

- Sociālās politikas unifikācija (Lielbritānija no šī punkta atturas).
- Eiropas parlamenta varas palielināšana.
- Papildināmības principa ieviešana kopienas organizācijas pamatā. Tas nozīmē, ka EK nodarbojas tikai ar tiem jautājumiem, kurus nav iespējams efektīvi atrisināt dalībvalstīs.
- Eiropas Valūtas institūta izveide laika posmā līdz 1994. gadam, kas perspektīvā kļūtu par Eiropas Centrālo banku (ar naudas emisijas tiesībām).

Neapšaubāmi svarīgākās ir vienošanās par ekonomisko un valūtas savienību, kā arī sadarbība drošības politikā. Valūtas savienības sasniegšanai Māstrihtas līgumā izstrādāts pasākumu grafiks un noteikti kritēriji, lai līdz 1999. gadam ieviestu vienotu Eiropas naudas vienību, kā arī izveidotu Eiropas Centrālo banku. Lai iekļautos valūtas savienībā, EK valsts budžeta deficīts nedrīkstēs pārsniegt 3% no tās nacionālā kopprodukta, kopīgais valsts parāds nevarēs būt lielāks par 60% no nacionālā kopprodukta, bet inflācijas līmenim jāatbilst pašreiz labākajiem Eiropas Kopienas valstu standartiem. Līdz ar to EK, kas šobrīd ir pasaulē lielākais tirdzniecības bloks, kļūtu arī par pasaules vadošo finansu lielvaru.

Ārpolitika un drošības politika Māstrihtas līgumā nav nodotas Eiropas Kopienas pārziņā, bet atstātas jaunās savienības kompetencē. Šī finese ir visnotaļ svarīga, jo tā nepalielina komisijas tiesības šajā virzienā un padara Ministru padomi un EK valstu vadītāju Eiropas Padomi par reālo savienības varas centru. Līdz ar to divpadsmitnieka ārpolitika un drošības politika neiegūst pārnacionālu raksturu. Māstrihtas līgums paredz, ka EK ārpolitika un drošības politika ietvers visus jautājumus, kas attiecas uz Eiropas savienības drošību, tai skaitā arī pakāpenisku aizsardzības politikas izstrādi, kas ar laiku varētu rezultēties kopīgā aizsardzības sistēmā. Deviņu Eiropas Kopienas valstu izveidotajai Rietumeiropas savienībai (RES), kas līdz šim bija galvenokārt konsultatīva organizācija, jāklūst par "integrālu Eiropas savienības attīstības daļu". Divpadsmitnieks ir tiesīgs griezties pie RES ar prasībām "detalizēti izstrādāt un realizēt tos savienības lēmumus,

kuriem ir aizsardzības raksturs". Turklāt RES darbībai jābūt "savienojamai ar Eiropas valstu saistībām" pret NATO. Māstrihtas tikšanās noslēgumā deviņas Rietumeiropas savienības valstis uzaicināja Īriju, Dāniju un Grieķiju iestāties šajā organizācijā.

Līgumprojekta par Eiropas savienību apspriešana atjaunoja debates par to, kāda Eiropa tiek veidota - federāla vai konfederāla. Vārdam federāls ir dažāda nozīme un atšķirīga emocionāla piekrāsa dažādās Eiropas valstīs un valodās. Tādās klasiskās federālās valstīs kā Šveice vai Vācija šim vārdam ir pozitīva nozīme, turpretī centralizētas sistēmas zemēs Lielbritānijā un Francijā šo vārdu jau vēsturiski lieto galvenokārt ar negatīvu nozīmi. Meklējot risinājumu federālisma-konfederālisma diskusijai, Māstrihtas līgums ievieš papildināmības jeb subsidiaritātes principu. Tas nozīmē, ka zemāka līmeņa pārvaldes struktūras rūpējas par visu to mērķu sasniegšanu, kurus tās spēj paveikt, un ka augstāka līmeņa pārvaldes struktūra pārņem tikai tos uzdevumus, ar kuriem zemāka līmeņa struktūra netiek galā. Papildināmība tiek pieņemta par pamatprincipu, pēc kura turpmāk tiks veidota kopiena un organizēts tās darbs. "Nozarēs, kas neietilpst tās ekskluzīvā kompetencē, kopiena sāks darbību tikai tad, ja nepieciešamās darbības mērķus pietiekamā mērā nevar sasniegt dalībvalstīs. Principa nolūks ir ierobežot Briseles birokrātijas varas potences, taču tā reālo nozīmi varēs novērtēt tikai pēc tam, kad tiks ierosinātas un EK tiesā izskatītas lietas par šī principa pārkāpšanu kādā no EK institūcijām.

Notikumu attīstība pēc Māstrihtas

EEK Romas līguma 237. pants paredz, ka jebkuri papildinājumi un jauninājumi EK līgumos var stāties spēkā "pēc tam, kad tos ratificējušas visas dalībvalstis saskaņā ar to likumdošanā paredzēto procedūru". Līdz ar to arī Māstrihtas līgums var stāties spēkā tikai pēc tam, kad to akceptējušas visas divpadsmit dalībvalstis. Šo procedūru bija paredzēts veikt 1992. gadā, lai

līgums varētu stāties spēkā ar 1993. gada 1. janvāri.

Divās no 12 EK valstīm līguma ratifikācijai bija nepieciešams organizēt referendumu. Šīs valstis bija Dānija un Īrija. 1992. gada 2. jūnijā notikušajā referendumā 50,7 % dāņu nobalsoja pret Māstrihtas līgumu, "pret" balsojošo skaitam par 48 000 pārsniedzot līguma atbalstītāju skaitu.

EK institūciju pirmā reakcija bija šoks. Tomēr steidzīgi sasauktajā EK valstu ministru sanāksmē Oslo tika nolemts turpināt līguma ratifikācijas procesu, atstājot "dāņu jautājuma" risinājumu uz vēlāku laiku.

Īrija jūlijā, divām trešdaļām balsojot "par", ratificēja Māstrihtas līgumu. Vairākas citas Eiropas valstis ratificēja līgumu ar parlamenta nobalsošanu. Viens no dedzīgākajiem līguma atbalstītājiem Francijas prezidents Miterāns jūnija sākumā nolēma stiprināt līguma pozīcijas, izsludinot 20. septembrī Francijā referendumu. Viņš bija apņēmības pilns mazināt dāņu lēmuma graužošo iespaidu, jo sabiedriskās domas aptauju rezultāti liecināja, ka divas trešdaļas francūžu atbalsta līgumu. Taču pēc līguma pretinieku aktīvi izvērsta "nē" kampaņas un Francijas ekonomisko problēmu saasināšanās rezultātā notikušās Miterāna un sociālistu valdības katastrofālās popularitātes krisiņās septembra sākumā līgumu atbalstīja jau mazāk par pusi francūžu. Galarezultātā 20. septembris tomēr iezīmēja Māstrihtas atbalstītāju uzvaru ar 51,05% balsu. Tomēr nepārliecinotais, kaut arī juridiski neapstrīdamais iznākums nemazināja Dānijas referendumā rezultātā radušos politisko sajukumu un neskaidrību.

Tiesa, jāuzsver, ka Dānijas "nē" liecināja par dāņu neapmierinātību ar Māstrihtas līgumu, un tā nebija balsošana par attieksmi pret Eiropas Kopieni, kā tas kļūdaini dažkārt tika skaidrots Latvijas presē. Tūlīt pēc 2. jūnija referendumā laikraksta *Berlingse Tidende* sarīkotajā sabiedriskās domas aptaujā uz jautājumu, vai Dānijai vajadzētu izstāties no Eiropas Kopienas, 81% aptaujāto atbildēja

noliedzot un tikai 11% uzskatīja, ka tas būtu jādara.

Tomēr dāņu noraidošajā attieksmē kristalizējusies arī daudzu francūžu, britu un citu eiropiešu Māstrihtas opozīcijas pretargumenti - ekonomiskās suverenitātes zaudējums, bažas par Briseles birokrātijas varas pieaugumu, bailes no citu valstu dominēšanas kopienā un, iespējams, pats galvenais, - neapmierinātība ar līguma tālejošo un pārsteidzīgo raksturu. Šie argumenti var tikt un tiek apstrīdēti, taču opozīcijas nometnes skaitliskais apjoms liecina, ka Eiropas politiskās elites plāni bieži vien nav saprotami un pieņemami daudziem vienkāršajiem vēlētājiem. Tā Francijā par līgumu balsoja apmēram 80% inteliģences un biznesmeņu un tikai apmēram 40% fermeru un nedaudz vairāk strādnieku. Pēc referendumā Francijas premjerministrs Pjērs Beregovuā izteicās, ka "pret" balsojošo lielo skaitu nedrīkst ignorēt un ka, iespējams, vēl nāksies pārskatīt vienošanās būtību. Viņu atbalsta Dānijas premjerministrs Pols Sluters, kurš ir paziņojis, ka Dānija vēlas nozīmīgus papildinājumus Māstrihtas līgumā, it īpaši attiecībā uz lielāku demokrātijas un atklātuma pakāpi kopienā. Dānija arī aizvien noteiktāk atgādina, ka Māstrihtas vienošanās nevar stāties spēkā bez Dānijas piekrišanas. Arī eiroskeptiskajā Lielbritānijā, kas 1992. gada otrajā pusē ir EK prezidentvalsts, aizvien vairāk pieņemamas spēkā uzskats, ka nepieciešams pārskatīt vienošanās būtību.

Tomēr daudzi Eiropas politiķi uzskata, ka Māstrihtas līguma pārskatīšana būs ļoti grūta, varbūt pat neiespējama. Apjomīgais Eiropas savienības līgums ir gandrīz trīs gadu darba un starpvalstu vairāku desmitu kompromisu rezultāts. Tādēļ Vācija un Francija, kas ir Eiropas Kopienas attīstības dzinējspēks, uzsver, ka mēģinājums to pārskatīt novestu Rietumeiropu politiskā un ekonomiskā haosā.

Līdz šim izejas meklējumi no radušās politiskā un juridiskā strupceļa situācijas nav devuši konkrētus pozitīvus rezultātus. Daļa politiķu risinājumu saskata "divu ātrumu Eiropas" koncepcijā, kas

nozīmē, ka dažas EK valstis turpinātu Māstrihtā iezīmēto ceļu uz aizvien ciešāku politisko, ekonomisko un valūtas vienotību, bet pārējās kopienas valstis saglabātu "pirmsmāstrihtas" EK integrācijas pakāpi un pievienotos Eiropas savienībai tālākā nākotnē. Tiesa, 1992. gada rudenī Vācija kategoriski noliedza no nezināmiem avotiem Briselē nākošo informāciju par "mini Eiropas" izveides plānu, pēc kura tāiāku integrāciju turpinātu tikai Vācija, Francija un trīs Beniluksa valstis. Tā vietā Vācijas valdības pārstāvis D. Fogels uzsvēra Vācijas cerības, ka līdz gada beigām Māstrihtas vienošanos būs ratificējušas visas divpadsmit EK valstis.

Politikā un politikas zinātnieki atšķirīgi vērtē līguma izdošanās iespējamās sekas. Jau pieminēju uzskatu, kas līguma nepieņemšanas gadījumā paredz politiska un ekonomiska haosa iestāšanos Eiropā. Līguma pretinieki, piemēram, spilgtākā Francijas pret Māstrihtas kampaņas personība Filipe Segins, atgādina 50. gados neizdevušos centienus izveidot Eiropas Aizsardzības kopienas un uzsver, ka tādēļ nekā tragisks nav noticis.

Jebkurā gadījumā ir skaidrs, ka Eiropas Kopienas valstu varbūtēja nespēja vienoties jautājumā par Māstrihtas līgumu tuvākajos gados, padarīs šo organizāciju intravertāku un noslēgtāku. Līdz ar to septiņām valstīm, kuras jau šobrīd ir iesniegušas pieteikumus par uzņemšanu Eiropas Kopienā, nāksies apbruņoties ar pacietību, bet vēl apmēram desmit citu iespējamo EK dalībvalsts statusu iegūt grībošo izredzes attālinās jau uz krietni tālāku laiku.

Astoņdesmito un deviņdesmito gadu mijā EK kļuva aktuāla diskusija - "padziļināšanās vai palielināšanās". Ar pirmo tika saprasta tālāka integrācija Kopīgā tirgus un it īpaši Māstrihtas procesa ietvaros, ar otro - jaunu dalībvalstu uzņemšana esošajā kopienā. Abu pušu motīvi bija visnotaļ atšķirīgi. Vieni argumentēja, ka pirms jaunu dalībnieku uzņemšanas nepieciešams pārveidot lēmumu pieņemšanas un izstrādes procedūru (EK institūciju

pilnvaru palielināšanas virzienā), lai pielāgotu to lielākam dalībvalstu skaitam un stingri izstrādātu spēles noteikumus EK nozaru politikā, kurus jaunpieņacējiem atliktu tikai pieņemt. Otri enerģiski uzstājās pret šo tendenci, uzskatot, ka lielāks EK dalībvalstu skaits mazinās centralizācijas tendences un padarīs neiespējamu, viņuprāt, pārlietu tālejošo integrāciju. Jāatzīmē, ka pastāvēja vēl citi uzskati par EK iespējamo attīstību. Tos aizstāvēja politiķi un valstis, kuras iztēlojās EK nākotnē kā elitāru "bagātnieku klubu", kurā iekļūšanas iespējas būtu ierobežotas līdz minimumam.

90. gadu sākumā diskusija noslēdzās ar risinājumu "padziļināšanās un palielināšanās". Māstrihtā ne tikai tika parakstīts grandiozs plāns tālākai integrācijai, bet arī pausta apņēmība tuvākajā nākotnē izskatīt vairāku valstu iesniegumus par uzņemšanu EK un, iespējams, pabeigt to laikposmā līdz 1996. gadam. (Šī ir ļoti sarežģīta procedūra, kas parasti prasa daudz lielāku laiku.) Taču situāciju kopienā 1992. gadā var nosaukt par politisku krīzi, un bez tās pārvarēšanas būs apgrūtināta abu tendenču realizācija. Tādēļ ir saprotams, ka EK galotņu sanāksmē jūnijā beigās Lisabonā Lielbritānija kā nākamā kopienas prezidentvalsts nesāņēma pieprasītās pilnvaras sākt oficiālas sarunas ar vairākām EFTA valstīm par to iestāšanos EK. Tā vietā burtiski pēdējā minūtē Lielbritānijas premjerministrs Džons Meidžers ierosināja un saņēma atļauju "neformālām sarunām". Par EK attiecībām ar EFTA valstīm un trim Centrālaustumeiropas valstīm rakstīts nākamajā darba daļā, bet šeit vēl jāpiemin fakts, ka lūgumus par uzņemšanu EK iesniegušas arī Malta, Kipra un Turcija. Lisabonas galotņu sanāksmē nolēma atlikt jebkuras sarunas ar šīm valstīm par uzņemšanu kopienā. Jāatzīmē, ka EK iekšējās problēmas nav vienīgais iemesls šādam lēmumam. Kipras izredzes mazina Grieķijas Turcijas strīds par šo teritoriju. Maltai ar tās 400 000 iedzīvotāju problēmas rada tās tuvinība Lībijai un arī tās... "niecīgums". Savukārt Turcija, kuras "eiropēiskums" ģeogrāfiskā aspektā teorētiski netiek apšaubīts, ir "par lielu, par nabadzīgu un par daudz islamisku". Turcija jau ilgstoši cenšas kļūt par EK dalībvalsti, taču ar 60 000 000 iedzīvotāju, kuru skaits

2200. gadā var sasniegt 85 miljonus, tās izredzes iestāties kopienā, kur pastāv indivīda pārvietošanās brīvība, tiek vērtētas kā iluzoras.

V EIROPAS KOPIENAS ATTIECĪBAS AR CITĀM EIROPAS VALSTĪM

EK un EFTA

Eiropas Brīvās tirdzniecības asociāciju (EFTA) 1960. gadā nodibināja Austrija, Dānija, Lielbritānija, Norvēģija, Portugāle, Šveice un Zviedrija. EFTA tika izveidota ar mērķi radīt rūpniecības preču brīvu tirdzniecības zonu starp dalībvalstīm un, otrkārt, veicināt šo preču brīvāku tirdzniecību visā Rietumeiropā. Lai sasniegtu šos mērķus, EFTA zemes 1966. gadā atcēla praktiski visus muitas nodokļus un kvantitatīvos ierobežojumus rūpniecības izstrādājumu tirdzniecībai starp asociācijas valstīm. 1977. gadā stājās spēkā līgums starp EK un EFTA par rūpniecības preču brīvas tirdzniecības zonas izveidi.

Aizvadītajā laika posmā EFTA sastāvs būtiski mainījies. Pašreiz tajā ietilpst Austrija, Islande, Norvēģija, Somija, Zviedrija, Šveice (un Lihtenšteina), ar kopumā 32,5 miljoniem iedzīvotāju. Dānija, Lielbritānija un Portugāle izstājās no EFTA līdz ar pievienošanos Eiropas Kopienai. Mainījies arī EK un EFTA savstarpējo attiecību raksturs. 1991. gadā šīs organizācijas parakstīja līgumu par Eiropas Ekonomiskās zonas izveidi (EEZ) starp 19 valstīm. Līgumam jāstājas spēkā 1993. gadā, un tas tiek uzskatīts par starpposmu vairuma EFTA valstu ceļā uz iespējamo iestāšanos Eiropas Kopienā. Austrija, Somija un Zviedrija jau iesniegušas oficiālus lūgumus par uzņemšanu EK, un 1992. gadā šādu lēmumu pieņēma arī Šveices valdība.

EK un EFTA līgums paredz brīvu preču kustību Eiropas Ekonomiskās zonas ietvaros, sākot ar 1993. gadu. Šī zona aptvers

gandrīz pusi no pasaules tirdzniecības kopapjoma - 1992. gadā 47,2% no kopējā eksporta un 46,4% no importa. Atsevišķi tiek noslēgtas vienošanās, kas attiecas uz izņēmumiem brīvai preču kustībai - pārtiku, enerģiju, oglēm, tēraudu un zivsaimniecības produkciju. EFTA pieņem EK likumdošanas "spēles noteikumus" izglītībā, zinātnē, dabas aizsardzībā, sociālajā politikā, patērētāju aizsardzībā un attīstības politikā. Paredzams, ka ar 1993. gadu ikvienam šo valstu iedzīvotājam būs tiesības brīvi strādāt un dzīvot visās Eiropas Ekonomiskās zonas valstīs. Šīs vienošanās punkts netiek attiecināts uz Šveici, kurai sakarā ar tās stingro imigrācijas politiku paredzēts piecu gadu adaptācijas posms. Pakāpeniski tiks liberalizēta kapitāla kustības politika, taču saglabāti ierobežojumi uz noteiktiem investīciju veidiem. EFTA un EK arī turpmāk realizēs atšķirīgu lauksaimniecības politiku. Sākotnēji līgums paredzēja kopīgas EK un EFTA tiesas izveidi, kurai būtu jāseko līguma noteikumu un kopīgo likumu izpildei, taču, pakļaujoties EK tiesas prasībai, attiecīgais pants tika atcelts un šīs funkcijas veiks EEZ politiskā komiteja.

Līdz šim EFTA bija brīvās tirdzniecības asociācija, kurā nepastāvēja savstarpēji tarifi un kvotas, taču atsevišķas valstis individuāli noteica tarifus tirdzniecībā ar pārējām, EFTA neietilpstošajām zemēm. Šīs bija galvenais, lai arī ne vienīgais iemesls, kādēļ EFTA valstu starpā pastāvēja savstarpēja ekonomiska robežkontrole. Eiropas Ekonomiskās zonas līgums saista EFTA valstis ar EK 1992. gada programmas "četrām brīvībām" un daudzējādā ziņā pārveido šo brīvās tirdzniecības zonu par Kopīgo tirgu. Tomēr līgums neparedz robežbrīva tirgus izveidi, jo šī zona neveido muitas savienību, kurā būtu kopīgi ārēji tarifi un kopīga ārējās tirdzniecības politika. Tāpat EEZ nav atļauta neierobežota, brīva pārtikas produktu tirdzniecība un zonas ietvaros netiek harmonizēti netiesīgie nodokļi.

Kā jau nodaļas sākumā minēts, ir mainījušās ne tikai EK un EFTA ekonomiskās attiecības. No septiņām EFTA valstīm tikai Norvēģija, Islande un Lihtenšteina nav izteikušas vēlēšanos pievienoties

Eiropas Kopienai. Kas ir EK pievilksanas spēka pamatā, kas mudina daudzas valstis pieņemt lēmumu par pievienošanu kopienai? Dāņu politikas zinātnieks Ole Vaeveris uzskata, ka Ziemeļu valstu gadījumā var runāt par zināmu identitātes krīzi, kuru saasina pēdējos gados notikusī situācijas izmaiņa Eiropā. Ja agrāk Ziemeļu identitāte nozīmēja zemāku konfrontācijas un saspīlējuma līmeni un "trešā ceļa" meklējumus, tad šodien šie apstākļi ir zaudējuši savu nozīmi. 90. gadu attīstības pamatavoti - integrācija un brīvais tirgus rodami kontinentā (Rietumeiropā) nevis Ziemeļos, bet Ziemeļi nozīmē iespējamus draudus - draudus atrasties perifērijā. Šis apstāklis, viņaprāt, liek Zviedrijai un Somijai meklēt ceļu uz Eiropas Kopieni.

Iespējams arī pragmatiskāks skaidrojums EK palielināšanās tendencēm. Pirmkārt, tā ir vēlēšanās EK kā milzīga ekonomiskā bloka spēku izmantot savās interesēs, iesaistoties tajā, nevis izjust tā pretdarbību, paliekot ārpusē. Otrkārt, atsevišķas EFTA valstis saduras ar dažādām ekonomiska rakstura problēmām un saskata Eiropas Kopienā ar tās Kopīgo tirgu iespējas šīs problēmas pārvarēt. Piemēram, Somijas eksports uz Padomju Savienību samazinājās no 25% (no kopapjoma) 80. gados līdz 5% 1991. gadā. Somija ir spiesta meklēt jaunus noieta tirgus. Savukārt Šveici uztrauc tās lielā mērā regulētās un kartelizētās ekonomikas konkurētspējas samazināšanās, tādēļ to pievelk EK ekonomiskais liberālisms. Arī Zviedrijas valdības 1990. gada oktobra paziņojums par iespējamo Zviedrijas iestāšanos EK nāca klajā kā daļa no programmas ekonomiskās krīzes pārvarēšanai.

Vēl viens iemesls šo valstu pozīcijas izmaiņai ir to neitralitātes koncepciju pārvērtēšana jaunajā Eiropas drošības situācijā. Tiesa, valstu stāvoklis šai gadījumā ir neviennozīmīgs. Somijas neitralitāte bija tikai politiskā reālisma rezultāts, nevis ideālas politikas etalons. Šveicē turpretī tās vairāk nekā piecsimt gadu ilgā neitralitātes politika ir viens no nacionālās identitātes stūrakmeņiem.

Viens no svarīgākajiem iemesliem EFTA valstu bazām par

iestāšanos Eiropas Kopienā sekām ir to atšķirīgā pieeja lauksaimniecības politikai. Kā Eiropas Kopienas, tā EFTA valstis subsidē savus fermerus, taču ikviens kopienas iedzīvotājs gada laikā samaksā caurmērā 400 sterliņu mārciņu šiem mērķiem. Austrijā šī summa ir 524 sterliņu mārciņas, Šveicē 925 sterliņu mārciņas, Norvēģijā 978 sterliņu mārciņas, bet Somijā 1137 sterliņu mārciņas. Vienīgi Zviedrija ar 416 sterliņu mārciņām atbilst EK rādītājiem. (Salīdzinājumam ASV iedzīvotājs maksā gadā apmēram 300 sterliņu mārciņas, bet Austrālijas iedzīvotājs - 70 sterliņu mārciņas.) Līdz ar to piens cena Somijā ir par 60%, bet labības cena par 100% augstāka nekā vidēji Eiropas Kopienas valstīs, un pārtikas ražojumu brīvais tirgus būtu nāvējošs somu fermeriem. Turklāt Somijai ir grūti atteikties no šādas lauksaimniecības politikas, jo to nosaka arī drošības apsvērumi. 1600 km garā robeža ar Krieviju (tas ir lielāks attālums nekā no Baltijas jūras līdz Melnajai jūrai) ir grūti apsargājama, un tādēļ pierobežas zemes nedrīkst palikt neapsaimniekotas, kaut gan zemkopība attālos Ziemeļu rajonos nevar būt rentabla.

Protams, šis nav vienīgais iemesls iespējamai Austrijas, Somijas, Šveices un Zviedrijas tautu atturībai jautājumā par iestāšanos EK. To neitralitātes tradīcijas liek apšaubīt kopīgas aizsardzības politikas izstrādes nepieciešamību (kaut arī neizslēdz vienotas drošības sistēmas izveidi), daudzus biedē EK Māstrihtā uzņemtā kursa tālejošais un, viņaprāt, pārsteidzīgais raksturs, citus uztrauc iespējamā pārlicīgā varas koncentrācija Briseles rokās par spīti līguma tekstā ieviestajam papildināmības principam.

Kaut gan Austrijas, Somijas, Šveices un Zviedrijas vadītāji ir izteikuši šo valstu vēlmi pievienoties Eiropas Kopienai, tālāko notikumu attīstība nav viennozīmīga. Galavārds jāsaka šo valstu tautām nacionālajos referendumos. Sabiedriskās domas aptauja 1992. gada augustā liecināja, ka par iestāšanos EK balso 54% somu, 46% šveiciešu, 41% zviedru un 38% austriešu. Lielākā opozīcija EK bija Zviedrijā - 36% un Šveicē - 34%.

EK un Centrālaustromeiropas valstis

Iepriekšējās nodaļās jau tika pieminētas diplomātiskās misijas kā viens no instrumentiem, ar kuru starpniecību tiek veidotas EK un citu valstu savstarpējās attiecības. Konkrētākai sadarbībai starp EK un kādu citu valsti tiek slēgti līgumi par tirdzniecību un sadarbību, kā arī asociācijas līgumi. Līgumos par tirdzniecību un sadarbību tiek paredzēti konkrēti pasākumi tirdzniecības veicināšanai starp EK un attiecīgo valsti un identificētas tās ekonomiskās sfēras, kurās līgumslēdzējas puses vēlas attīstīt sadarbību. Asociācijas līgumi paredz ciešāku ekonomisko sadarbību starp EK un kādu valsti un parasti tiek noslēgti, lai sasniegtu kādu no šādiem mērķiem:

- nodrošināt juridisku pamatu atsevišķas EK dalībvalsts jau esošām īpašām attiecībām ar kādu citu valsti. Šāda veida līgumi tika noslēgti, piemēram, ar Beļģijas, Itālijas, Francijas un Nīderlandes bijušajām kolonijām;

- nodrošināt adaptācijas posmu (ja tas nepieciešams) to valstu ekonomikai, kuras vēlas kļūt par EK dalībniecēm. Šāds līgums 1962. gadā tika noslēgts ar Grieķiju, bet 1964. gadā ar Turciju.

80. gadu nogalē un 1990. gadā EK parakstīja līgumus par tirdzniecību un sadarbību ar lielāko daļu bijušo SEPP valstu. Tas tika vērtēts ne vien kā solis uz tālāku ekonomisko kooperāciju, bet arī kā politisks panākums, jo pirmo reizi tika pārvarēta Maskavas pretestība tās satelītvalstu un EK kā vienotas organizācijas patstāvīgā sadarbībā. Kā viens no līguma rezultātiem jāmin Čehoslovākijas, Polijas un Ungārijas (dati par citām valstīm nav pieejami) preču eksporta palielināšanās uz EK valstīm. 1988. gadā EK absorbēja 23% Ungārijas eksporta, 24% Čehoslovākijas un 30% Polijas eksporta. 1991. gadā šie skaitļi attiecīgi bija 39%, 34% un 43%.

1990. gadā, sekojot Lielbritānijas ierosinājumam, EK nolēma piedāvāt noslēgt asociācijas līgumus tām Austrumeiropas valstīm, kuras bija guvušas noteiktus panākumus ekonomiskajā un politiskajā reformā. Runa ir par ekonomikas liberalizāciju ar mērķi izveidot tirgus ekonomiku, cilvēktiesību un tiesiskuma principu ievērošanu, daudzpartiju sistēmas izveidi un godīgu vēlēšanu organizēšanu.

Novērtējot situāciju Austrumeiropā, EK komisija uzsāka sarunas par asociācijas līguma noslēgšanu ar Čehoslovākiju, Poliju un Ungāriju. Sākotnēji komisija nevēlējās līgumos ietvert tēzi par triju Centrālaustromeiropas valstu eventuālo iestāšanos Eiropas Kopienā, jo līdzīgs punkts asociācijas līgumā ar Turciju vēlāk radīja politiskus sarežģījumus EK un Turcijas attiecībās. Tomēr Višegradas trijniekam 1991. gada 16. decembrī parakstīto līgumu preambulā izdevās ietvert šādu punktu: "Ungārijas (vai attiecīgi Polijas, Čehoslovākijas - A. O.) galamērķis ir kļūt par Eiropas Kopienas dalībvalsti, un abas līgumslēdzējas puses uzskata, ka asociētā locekļa statuss tai palīdzēs šī mērķa sasniegšanā."

Noslēgtie līgumi paredz brīvas tirdzniecības zonas izveidi starp EK un trim Centrālaustromeiropas valstīm laikposmā, kas nepārsniedz desmit gadus. Turklāt šīs zonas izveidē tiks ievērots asimetrijas princips - lielākajai daļai preču EK atvērs savu tirgu pirmajos piecos gados pēc līguma noslēgšanas, bet Čehoslovākija, Polija un Ungārija savukārt to darīs nākamajos piecos.

Tomēr jāatzīmē, ka Čehija, Slovākija, Polija un Ungārija nav vienprātīgas savā līguma vērtējumā, un to raksturo zināma vilšanās. Pateicoties iespaidīgu interešu grupu spiedienam Rietumeiropā, līgumi būtiski ierobežo šo triju valstu tiesības eksportēt uz Eiropas Kopienu pārtiku, kurināmo, tēraudu, tekstilpreces. Taču tieši tās ir preces, ar kurām trijnieks spētu reāli konkurēt Rietumu tirgū. Čehijas un Slovākijas ekonomikas ministrs V. Dlouhijš atzīmē, ka Rietumu skaisto politisko retoriku

(asociācijas līgumi noslēgti ar mērķi atbalstīt jaunās demokrātijas un palīdzēt transformēt to ekonomiku) pie sarunu galda nomainījies merkantils ekonomisks aprēķins.

Tomēr kopumā trīs valstis pozitīvi vērtē noslēgtos līgumus, cerot, ka pieeja EK tirgum, pašmāju importa noteikumu liberalizācija un šo valstu likumdošanas pakāpeniska tuvināšana EK likumdošanai (arī to paredz konkrētie asociācijas līgumi) veicinās ārvalstu investīciju šajās Centrālaustumeiropas valstīs. Sie ieguldījumi kā arī lielākā daļa G-24 grupas \$ 5 miljardu lielās palīdzības ļautu centrālaustumeiropiešiem izmantot galvenās to priekšrocības - lēto, labi izglīto darbspēku un ģeogrāfisko tuvumu pasaules lielākajam tirgum.

Polijas, Ungārijas, Čehijas un Slovākijas vadītāji vairākkārt uzsvēruši šo valstu apņēmiņu iestāties Eiropas Kopienā. Centrālaustumeiropas valstis saista Spānijas un Portugāles piemērs, kuras, būdamas atpalikušas valstis, 80.gadu vidū iestājās Eiropas Kopienā un spēja izdarīt kvalitatīvu lēcieni savā attīstībā, pateicoties EK strukturālajiem fondiem, ieguldījumu pieaugumam (ieguldījumu apjoms Portugālē pieauga vairāk nekā 20 reizes) un vairākiem citiem ekonomiska rakstura faktoriem.

Savukārt kaut vai relatīva ekonomiskā labklājība ļautu stabilizēt un padarīt neatgriezenisku politisko reformu gaitu šo valstu ceļā uz demokrātiju. Tomēr vissvarīgākais Centrālaustumeiropas valstu motīvs to vēlmei iestāties EK saistīts ar drošības politikas apsvērumiem. Eiropas Kopiena un jo īpaši nākotnes Eiropas savienība ar tās drošības un iespējamo aizsardzības politiku kalpotu kā Polijas, Ungārijas, Čehijas un Slovākijas drošības garants.

Eiropas Kopiena un Latvija

Eiropas Kopienas un Latvijas attiecību vēsture nav gara. 1991. gada 27. augustā Eiropas Kopiena atzina Latvijas neatkarību. Jāatzīmē, ka EK bija pirmā no pasaules nozīmīgākajiem politiskajiem spēkiem, kas atzina Baltijas valstu neatkarību, tādējādi paātrinot daudzu citu valstu lēmumu pieņemšanu.

1992.gada 27. aprīlī Latvijā akreditējās Eiropas Kopienas vēstnieks Ivo Dibuā, kura pastāvīgā rezidence ir Stokholmā. Kaut gan Latvijas Ārlietu ministrija "pilnvērtīgas diplomātiskās misijas atvēršanu Briselē" uzskata par "ļoti svarīgu uzdevumu", šo rindu rakstīšanas brīdī tas vēl nav izdarīts un Latvijas vēstnieks EK vēl nav iecelts. Latvijas intereses kopienā kā pilnvarotais lietvedis pārstāv zviedru tautības biznesmenis Nils Dālmans.

Līdzīgi kā Centrālaustumeiropas valstis 80. gadu nogalē, Latvija 1992. gada 11. maijā parakstīja līgumu par tirdzniecību un sadarbību. Šis līgums nosaka Latvijas precēm lielākās labvēlības statusu, ievēdot tās EK bez kvantitatīviem ierobežojumiem un daļēji bez importa muitas nodevām. Līgumā ir panti, kuros Latvija un EK apņemas:

- 1) nediskriminēt viena otru tirdzniecības jomā,
  - 2) veicināt komerciālo un ekonomisko sadarbību,
  - 3) tirgoties ar precēm par tirgus cenām,
  - 4) informēt viena otru par statistikas un tarifu noteikumiem
  - 5) izveidot kopīgu komiteju, kas pārbaudītu līgumā paredzēto noteikumu ievērošanu,
- un izstrādāt rekomendācijas sadarbības uzlabošanai.

Tomēr, kā uzsver I.Lieģis, kurš līguma parakstīšanas brīdī bija LR Ārlietu ministrijas referents jautājumos, kas saistīti ar Eiropas Kopienā, līgums galvenokārt ir nodomu dokuments, kurš nav juridiski saistošs tā parakstītāpusēm.

1992. gada 11. maijā EK ar Baltijas valstīm parakstīja arī kopīgu deklarāciju par politisko dialogu, kas īstenotos, tiekoties ministru, kā arī augsta ranga ierēdņu līmenī. EK šajās sarunās pārstāvētu Ministru padomes prezidentūra un komisija.

Latvijas Republikas Augstākā padome ratificēja līgumu 1992. gada 16. septembrī, bet EK parlaments vēl to nav izdarījis.

Sobrīd Eiropas Kopiena ir lielākā palīdzības sniedzēja Latvijai. Pēc LR Ārlietu ministrijas datiem, 1991. gadā Latvijai tika iedalīti 5 miljoni *ECU* (1 *ECU* ir apmēram 1,5 \$), no tiem pa 1,25 miljoniem lauksaimniecībai un enerģētikas vajadzībām un 2 miljoni transportam. 1992. gadā šī summa tika paaugstināta līdz 15 miljoniem *ECU*, no kuriem 4,5 miljoni tika paredzēti privatizācijas un privātsektora attīstībai, 3,0 finansu un banku sektoram, bet 1,5 miljoni *TEMPUS* programmai (augstākajai izglītībai). Jāatzīmē, ka runa ir par tehnisko palīdzību, kas nozīmē, ka tā paredzēta konsultācijām un dažādu programmu apmaksai.

Runājot par humāno palīdzību, Latvija 1992. gadā ir saņēmusi no EK dāvinājumu veidā 200 000 t graudu par 30 miljoniem *ECU*.

1992. gada septembrī EK paziņoja, ka piedalīsies Baltijas valstu ekonomikas stabilizācijā, piešķirot 300 miljonu ASV dolāru lielu aizdevumu. Neraugoties uz veiksmīgi iesākto Latvijas un Eiropas Kopienas sadarbību, ir grūti viennozīmīgi prognozēt tālāko savstarpējo attiecību attīstību, jo Latvijas politisko spēku spektrā vērojama visnotaļ dažāda attieksme pret Eiropas Kopienu. Tomēr jādomā, ka, atstājot diskusijas par iestāšanos EK pozitīvajām un negatīvajām sekām uz vēlāku laiku, arī nākamā Latvijas valdība turpinās pašreizējās Ārlietu ministrijas iesākto kursu uz EK asociētā locekļa statusa iegūšanu. Tik droši šo minējumu var izteikt tādēļ, ka pat pēc visoptimistiskākajām prognozēm ekonomiskās un politiskās reformas rezultātā Latvija atbildīs EK dalībvalstu izvirzītajiem kritērijiem ne ātrāk par gadsimta beigām. Turpretī Latvijas vienpusējās ekonomiskās un politiskās atkarības

samazināšana un pārvarēšana, pārveidojot to plurālistiskā atkarībā, kur starptautiskās politikas aktieru spēka vektorī savstarpēji neitralizētu cits citu, ir tieši tuvāko gadu uzdevums. Un asociācijas līgums ar Eiropas Kopienu, tāpat kā trim Eiropas Centrālaustromeiropas valstīm, nenoliedzami sniegs labu iespēju šī mērķa sasniegšanai.

Literatūra

Lasītājam, kurš vēlas padziļināt zināšanas jautājumos par Rietumeiropas integrāciju un Eiropas Kopienu, ieteicama šāda literatūra:

C.Archer. Organizing Western Europe, 1990
G. Bonvicini. The Community and the Emerging European Democracies, 1991
K.D. Borchardt. European Unification. The Origins and Growth of European Community, 1989
S.A. Budd. The EEC. A Guide to the Maze, 1987
S. George. Politics and Policy in the European Community, 1991
R.O. Keohane. S.Hoffmann. The New European Community, Decision Making and Institutional Change, 1991
N. Nugent. The Government and Politics of the European Community, 1991
J. Pender. The European Community at the Crossroads, 1992
W.Wallace. The Dynamics of European Integration, 1990

EK aktualitātes veiksmīgi atspoguļo žurnāli International Affairs, Journal of Common Market Studies, European Access, International Organizations un laikraksti Financial Times, The Independent. Latviešu valodā vienīgā regulāri iznākošā informācija par EK aktualitātēm atrodama EK Informatīvajā biļetenā.

Hronoloģija

1947	marts	ASV nāk klajā ar Trumena doktrīnu.
	jūnijs	ASV nāk klajā ar Maršala plānu.
1948	janvāris	Stājas spēkā Beniluksa valstu Muitas ūnija.
	aprīlis	Tiek nodibināta Eiropas Ekonomiskās kooperācijas organizācija (OEEC).
1949	aprīlis	Tiek izveidots NATO.
1950	maijs	Publicēts R. Šūmana plāns sadarbībai Vācijas un Francijas ogļu un tērauda rūpniecībai.
	oktobris	R. Plevēns aicina izveidot Eiropas Aizsardzības kopien.
1951	18 aprīlis	Parakstīts Parīzes līgums, ar kuru nodibināta Ogļu un tērauda kopiena.
1952	maijs	Parakstīts līgums par Eiropas Aizsardzības kopienas izveidošanu.
1954	augusts	Francijas Nacionālā asambleja noraida līgumu par Eiropas Aizsardzības kopienas izveidi.
	oktobris	Parakstīts līgums par Rietumeiropas savienības izveidi (WEU).
1955	maijs	Rietumvācija kļūst par NATO locekli.
1957	marts	Parakstīti Romas līgumi - izveidotas Eiropas Ekonomiskā kopiena un Eiratoms.
1959	novembris	Nodibināta EFTA.
1965	aprīlis	Parakstīts Mergēras līgums - izveidota vienota komisija un Ministru padome.
1968	jūlijs	Atcelti visi iekšējie tarifi EK ietvaros. Stājas spēkā kopēji ārējie tarifi.
1972	janvāris	Parakstīti līgumi par Lielbritānijas, Īrijas, Dānijas un Norvēģijas iestāšanos EK
	septembris	Norvēģija referendumā balso pret iestāšanos EK (53% / 47%).
1973	janvāris	Stājas spēkā līgums par Lielbritānijas, Īrijas un Dānijas iestāšanos EK.
1979	maijs	Parakstīts līgums par Grieķijas iestāšanos EK.

	jūnijs	Pirmās tiešās Eiroparlamenta vēlēšanas.
1981	janvāris	Grieķija kļūst par desmito EK dalībvalsti.
1985	jūnijs	Parakstīti līgumi par Spānijas un Portugāles iestāšanos EK.
1986	janvāris	Spānija un Portugāle kļūst par EK dalībvalstīm.
	februāris	Tiek parakstīts Eiropas Kopīgais akts, kurš ietver Kopīgā tirgus izveides programmu.
1991	augusts	EK atzīst Latvijas, Igaunijas un Lietuvas valstu neatkarību.
	oktobris	Noslēgts līgums par Eiropas Ekonomiskās zonas izveidi starp EK un EFTA.
	decembris	EK noslēdz asociācijas līgumus ar Čehoslovākiju, Poliju un Ungāriju.
	decembris	Parakstīts Māstrihtas līgums.
1992	jūnijs	Dānija referendumā balso pret Māstrihtas līguma ratifikāciju.
	jūlijs	Īrija referendumā balso par Māstrihtas līguma ratifikāciju.
	septembris	Francija referendumā balso par Māstrihtas līguma ratifikāciju.

Pasaules politikas aktualitātes

1992

Andris Ozoliņš Eiropas Kopiena - Latvijas vārti uz Eiropu?

© Latvian Institute of International Affairs

Izdevējs: akciju sabiedrība "Izglītība", Rīgā, Balasta dambī 3,
Reģistrācijas apliecība # 2 - 0207, Direktore Andra Mangale.
Iespiests Valmieras tipogrāfijā, Valmierā, A. Upīša ielā 7.
Metiens - 5000. Līgumcena.

Pasaules politikas aktualitātes

Eiropas Kopiena (European Community), kas izveidojās piecdesmitajos gados, mūsdienās iegājusi jaunā, dinamiskas un pretrunīgas attīstības fāzē. Līdz ar aukstā kara ēras beigām un pateicoties noteiktiem panākumiem ekonomiskajā sadarbībā, šis starptautiskās organizācijas ietekme pasaules politikā krasi pieaugusi. Aizvien vairāk Eiropas valstu, tai skaitā Latvijas kaimiņi Centrālaustumeiropas un Ziemeļvalstis, izsaka vēlmi iestāties Eiropas Kopienā. Vienlaicīgi Māstrihtas līguma ratifikācijas process apliecina daudzu eiropiešu bāzes par integrācijas tālejošo raksturu. Šis darbs mērķis ir sniegt pamatinformāciju par Eiropas Kopienas izveidošanos, attīstību, institūcijām, Kopīgā tirgus programmu, Māstrihtas līgumu un EK attiecībām ar citām Eiropas valstīm.

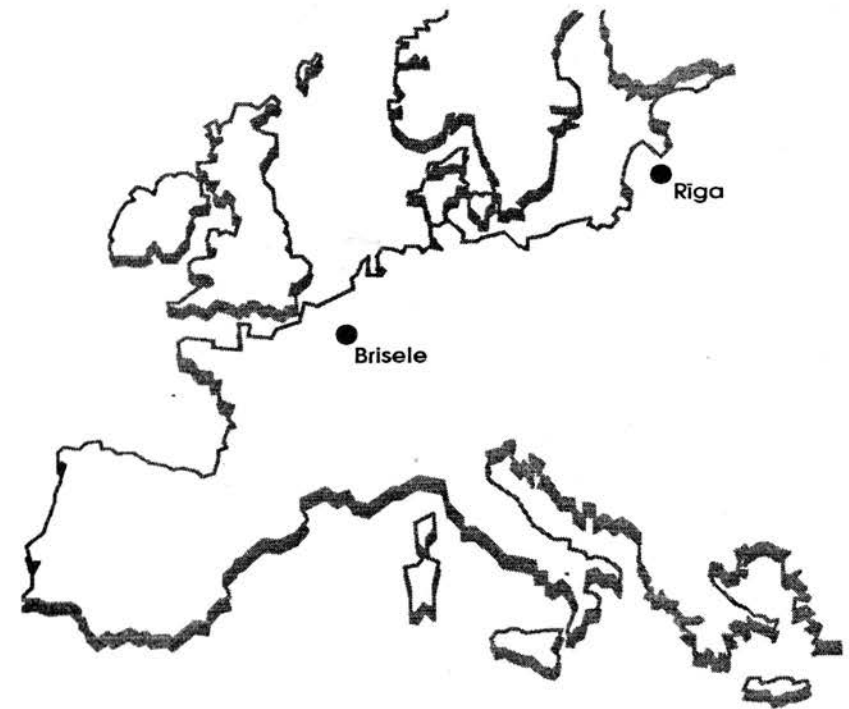
Andris Ozoliņš
ir LĀI zinātniskais
līdzstrādnieks un
politikas zinātnes
katedras doktorants.
Viņa disertācijas tēma ir
Rietumeiropas integrācija
ārpolitikā un drošības
jautājumos. Stažējies Velsas
universitātē un Zviedrijas
Ārpolitikas institūtā.

LĀI Latvijas Ārpolitikas institūts
Latvian Institute of International Affairs

Pasaules politikas aktualitātes

Andris Ozoliņš

Eiropas Kopiena: Latvijas vārti uz Eiropu?

LĀI LATVIJAS ĀRPOLITIKAS INSTITŪTS
Latvian Institute of International Affairs